

## **Nr 318.**

Av herr **Lindhagen**, om viss påföljd för tredska att avhjälpa synnerligen grov vanhävd.

Med anledning av propositionen med lag om uppsikt över vissa jordbruk hemställas,

att riksdagen ville besluta de tillägg till förslaget straffpåföljder, som av jordkommissionen påyrkats och formulerats sålunda: »Var vanhävden synnerligen grov och har jordägaren visat uppenbar tredska vid vanhävdens avhjälpande, må domstolen tillika föreskriva, att fastigheten skall, sedan ett år förflutit från det utslaget vunnit laga kraft, genom exekutors försorg säljas på offentlig aktion, där ej av lagfartsprotokollet framgår, att fastigheten avyttrats; dock må sådant förordnande ej meddelas i fråga om fideikommisssegendom.»

*(Motiv jordkommissionen del VI sid. 317.)*

Stockholm den 23 mars 1927.

*Carl Lindhagen.*

**Petition, beslutad vid arrendatorskonferensen i Bräcke den  
14 november 1926.**

*Till Konungen.*

Uti skrivelse till Eders Kungl. Maj:t har 1924 års riksdag hemställt, att Eders Kungl. Maj:t täcktes snarast låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lagstiftning, syftande till att bereda vissa arrendatorer och brukare av annan jord större trygghet och en jämväl i övrigt förbättrad ställning i arrendeförhållandet.

Den norrländska arrendatorsklassen och brukare av annans jord inom andra delar av riket där den norrländska arrendelagstiftningen för närvarande är gällande, hava med största intresse följt det utredningsarbete, som igångsatts med anledning av riksdagens oförmälda skrivelse och överlämnats åt de s. k. jordsakkunniga.

Helt säkert i likhet med de många tusenden från övriga delar av riket, vilka för sin bärgning äro hänvisade att under för sig hårda och ogynnsamma villkor bruka annans jord, hava norrlandsarrendatorerna med otålighet avvaktat den dag den en till sitt innehåll i ordets djupaste bemärkelse *social* arrendelag skulle avsevärt förbättra deras nuvarande ställning, samt överhuvud taget beakta deras förhoppningar om en rationell lösning av deras livsfrågor, samt därför *med en känsla av besvikelse tagit del av innehållet uti de lagförslag, som utarbetats av de jordsakkunniga* och vilka de kunna antaga vara avsett att läggas till grund för de regeringsförslag i fråga, som bebådats till 1927 års riksdag.

Men norrlandsarrendatorerna hava haft alldeles särskilt starka skäl att giva uttryck för sin besvikelse över nämnda lagförslag. För dem innebära desamma, särskilt förslaget om arrendelagstiftningen, ett direkt hot om en *försämring* i vissa avseenden av deras nuvarande förhållanden. Det innebar ett nedbrytande i väsentliga delar av gällande norrlandslagstiftning men icke i stället någon trygghet för dem på ålderdomen, det skänker dem inget medel att överhuvud taget på ett bättre sätt än hittills hävda sitt människovärde.

Det är ej heller att förvåna sig över att resultatet av detta utredningsarbete kunnat bliva sådant. Lika litet som de arrendatorer det här gäller varit representerade i regering och riksdag vid behandling av deras livsfrågor, hava de ansetts böra lämnas tillfälle att i det senaste utredningsarbetet få göra sin stämma hörd. Deras livsfrågor hava utlämnats till mer eller mindre skarp-sinnig behandling av jurister och politici, för vilka det huvudsakligen gällt att kompromissledes åstadkomma en lagstiftning inskränkt »till det omfattande arbetsfält, där de principiella motsättningarna upphört eller åtminstone lindrats».

Inför detta förhållande hava »norrlandsarrendatorerna» starkt känt behovet att själva få samlas till ett ingående meningsutbyte rörande den blivande nya arrendelagstiftningen och att därefter få giva uttryck för sina bekymmer, sin vilja och sina önskemål samt sina förhoppningar med avseende å denna lagstiftning.

Till ett antal av mer än 200 — däribland ett femtiotal särskilt utsedda ombud för organisationer och lokala arrendatorsmöten m. m. — hava arrendatorer i Jämtlands, Västernorrlands, Gävleborgs och Kopparbergs län söndagen den 14 november 1926 varit samlade i Bräcke till konferens angående den sociala arrendelagstiftningen.

Efter att hava åhört en ingående redogörelse för de s. k. jordsakkunnigas den 20 juni 1926 avgivna betänkande vill konferensen nedlägga en allvarlig protest mot innehållet i detta betänkande. Konferensen uttalar, att de norrländska arrendatorerna under inga omständigheter godkänna någon som helst försämring av den rättsställning, som tillkommer arrendatorerna enligt den norrländska arrendelagen. De vilja visserligen *en för hela riket gällande social arrendelagstiftning, grundad icke på kompromiss utan på sakens natur, arrendatorernas människovärde, arbete och hemmets rätt*. Men hellre än en lag av sådan beskaffenhet, som de s. k. jordsakkunniga föreslagit, vilja de åtminstone behålla det skydd, som den norrländska arrendelagen hittills skänkt dem.

Konferensen kräver, att *jordkommissionens lagutkast* den 28 febr. 1923, vilket uppbyggt på den genomgående tanken att genom lagstiftning bringa hjälp åt den ekonomiskt svagare parten i arrendeförhållandet och ur sådan synpunkt innebär en väsentlig förbättring av gällande norrlandslagstiftning, *lägges till grund för statsmakternas beslut* i ämnet.

Att de jordsakkunniga föreslagit den lagstadgade arrendetidens nedsättning från femton till praktiskt taget fem år, därigenom berövande arrendatorn en säkerställd möjlighet att under sin bästa ålder tillgodogöra sig resultatet av sin ungdoms arbete, är ägnat att väcka överraskning och missmod. Det bör framhållas, hurusom häradshövding Wihlborg och överlantmätare Nilsson, vilka med anledning av därom från riksdagen gjord framställning företagit en undersökning, bl. a. om den norrländska arrendelagens verkningar, föreslagit att överallt den i 2 och 4 par. av nämnda lag utsatta tiden av femton år måtte utbytas mot trettio år. Konferensen kräver, att den blivande nya lagen kommer att såsom norrlandskommittén, andra kammaren vid norrländska arrendelagens tillkomst samt jordkommissionens ordförande förordat, *arrendator berättigas uppsäga arrendet* för det undantagsfall att för honom erbjuder sig en bättre utkomst.

Konferensen fordrar dels att den gamla tanken om *födorädsrätt* för den gamle arrendatorn provas, dels att *optionsrätten* till förnyat arrende utbygges genom särskild lagstiftning med rätt för en arrendator att på skäliga villkor och utan ersättning till jordägaren för arrendatorns och hans företrädares odlingar, *kunna förvärva sitt jordbruk*, när detta blir möjligt för arrendatorn. Det kan icke bliva annat än ett slag i luften att överlämna denna sak i första hand till jordägarens gottfinnande på den s. k. frivillighetens väg, såsom denna angelägenhet för närvarande ordnats av statsmakterna.

De jordsakkunnigas förslag om lagstiftningens begränsning med hänsyn till den arrenderade *jordens omfattning*, äventyrar bl. a. att jordbruksarrendena i

de nordligaste delarna av Norrland överhuvud taget komma med i arrende- och vanhävdslagstiftningen. Den blivande lagen bör enligt konferensens mening vara tillämplig å all arrenderad jord utan begränsning nedåt i avseende å ägogvidder samt avse jämväl ängs- och hagmark.

Lagstiftningen är enligt vad erfarenheten utvisar, av icke ringa betydelse även för kronotorpare och kronoarrendatorer, samt smärre arrendatorer av kyrklig jord, och böra därför dessa arrendatorsgrupper icke berövas lagens skydd.

De jordsakkunniga hava föreslagit upphävande nästan helt och hållet av norrlandslagstiftningens kontroll på de enskilda spekulanternas jordförvärf samt åtskilligt utsuddat skiljaktigheterna mellan affärsarrendatorer och sociala arrenden. Konferensen uttalar såsom ett viktigt önskemål, att jordkommissionens formulering av lagstiftningens omfattning med hänsyn till skilda grupper av jordägare, vilken konferensen finner väsentligen bättre än de jordsakkunnigas förslag motsvara arrendatorernas intressen, måtte upptagas i det lagförslag, Eders Kungl. Maj:t kan komma att förelägga riksdagen.

Den synnerligen betydelsefulla frågan om *arrendeavtalets förknippande med arbetsavtal* ha å konferensen särskilt ingående behandlats och konferensen är ingalunda blind för de svårigheter, som i realiteten möta för ett rationellt gestaltande av de smärre norrländska jordbrukarnas förhållanden till den norrländska skogsindustrien. Icke desto mindre uttalar konferensen sin bestämda övertygelse, att för att arrendatorerna skola kunna vinna full frihet över sin arbetskraft och sin personlighet överhuvud taget, genom tvingande lagbud måste förbjudas sammankopplande av arbetsavtal med arrendeavtal. Konferensen förmenar att de jordsakkunnigas uttalanden rörande denna del bottnar i bristande kunskap om framför allt de norrländska bolagsarrendatorernas ställning samt därför utmynnar i ett betänkligt ensidigt ställningstagande till bolagsintresset på arrendatorsintressets bekostnad. Emot den oförståelse för arrendatorernas krav, som från åtskilliga myndigheter såväl i denna som andra punkter kommit till synes uti avgivna ämbetsutlåtanden, inlägger konferensen sin gensaga. Konferensen kräver med all styrka, att jordkommissionens härutinnan intagna ståndpunkt må vinna statsmakternas sanktion.

Konferensen hemställer att genom den blivande lagstiftningen en effektiv rätt till *odling och rätt till ersättning* för odlingsarbete må bliva arrendatorn tillerkänd. Beträffande rätten till fiske kräver konferensen att arrendatorerna må tillerkännas den rätt som föreslagits redan av hrr Wihlborg och Nilsson samt därefter av jordkommissionen, eller att där arrendet omfattar allenast visst område av en fastighet, arrendatorn jämväl skall vara bertätigad att, med undantag för fiskevatten, där särskilda åtgärder av jordägaren vidtagits till fiskets förbättrande, till husbehov begagna den rätt till fiske, som i övrigt hör till fastigheten.

Konferensen, som äger kännedom om de många fall, då i trots av gällande norrlandslagstiftning arrendator nödgats betala på dem enligt lagen ej ankommande skatt, kräver betryggande bestämmelser emot att bördan av jordägarens lagligen åliggande *utskylder* övervältras å den svagare arrendatorn. I överensstämmelse med vad förut yttrats därom att norrlandslagstiftningen icke på någon punkt försämrats, yrkar konferensen att intill dess ny skattelagstiftning bliver genomförd, bestämmelserna i 24 par. av norrländska arrendelagen lämnas oförändrad.

Bittra erfarenheter, som föranleda konferensen, kräva, att i omedelbart samband med den sociala arrendelagstiftningen företages en på erfarenhetens grund vilande grundlig och effektiv reform av vanhävdslagstiftningen. Det kräves, att härutinnan ägnas en särskild uppmärksamhet åt det sätt, varå särskilt bolagen med utnyttjande av sina större resurser i fråga om juridiskt biträde, förmå att undandraga sig odlings- och byggnadsskyldighet, som lagligen åligger eller

bör åligga dem. I detta sammanhang kräver konferensen, att den blivande lagstiftningen kommer att innefatta en betydligt mera *effektiv kontroll* å dess efterlevnad än vad de jordsakkunniga ifrågasatt. I likhet med vad borgmästare Lindhagen uti sin skrivelse till Eders Kungl. Maj:t den 12 aug. 1926 härutinnan anför, finner konferensen att kontrollen bör åstadkommas på grundvalen av den utav jordkommissionen härutinnan förordade organisationen.

De sakkunniga hava förklarad, att enligt deras mening anledning icke föreligger att »frånga den för lagstiftningen inom förmögenhetsrättens område allmängiltiga grundsatsen att nya lagbestämmelser icke i regel böra erhålla *tillbakaverkande kraft*».

Konferensen godtager icke detta av juridisk dogmatism präglade uttalande, såsom ett skäl för att deras livsfråga nu icke skulle få en sådan lösning, att nuvarande generation i största utsträckning kommer i åtnjutande av det skydd och de förmåner, lagstiftningen avser att giva. De jordsakkunniga hava ingalunda i denna punkt företagit det närmare övervägande, som av andra lagutskottet vid 1924 års riksdag avsågs. Konferensen kräver, att jordkommissionens förslag i denna del av ämnet, lägges till grund för lagstiftningen.

Konferensen vädjar till Eders Kungl. Maj:t att beakta de synpunkter, vilka här ovan framförts och konferensen anser det icke förmätet att kräva, att vid ärendets fortsatta utredning någon eller några ur arrendatorernas egna led lämnas tillfälle att deltaga i denna beredning.

Konferensen får till Eders Kungl. Maj:t överlämna vissa framställningar i ämnet, vilka inlämnats till konferensen och där varit föremål för överläggning. Konferensen understryker vikten av att vad i dessa framställningar från arrendatorer anförts må komma under noggrann och allsidig omprövning under lagstiftningsärendets fortsatta beredning. Konferensen anser sig med anledning av dessa framställningar böra understryka vikten av att bolagsbyarnas vägfåga må föranleda utredning och förslag med hänsynstagande till arrendatorernas härutinnan synnerligen stora intresse, att den gamla frågan om rekognitionsskogstorparnas ställning må vinna en snar och rättfärdig lösning, i vilket avseende konferensen hänvisar till den av åboförbundet i maj innevarande år avgivna framställning, samt att frågorna om effektiv rätt för ägare av avstyckade fastigheter att äga tillgång till husbehovsved bliva föremål för Eders Kungl. Maj:ts fortfarande uppmärksamhet.

Konferensen uttalar till sist sin livligaste förhoppning, att jordfrågorna, vilka samtidigt äro livsfrågor för en mycket stor del av landets befolkning och därmed också för riket, ur den försumpning, vari den under de politiska kompromissernas lek råkat, må föras upp på ett plan, där en lagstiftning om rikets kolonisation grundas på allenast de faktorer, som konferensen i förevarande fråga hävdat såsom utslagsgivande.

Bräcke den 14 november 1926.

NILS ANDERSSON,  
konferensens ordf.

HEMMING STEN,  
konferensens sekr.

S. LUTERKORT,  
redaktionskommitténs ordf.

J. A. WALKER

AXEL BLOM.

ALBERT MOBERG.

LARS EDHOLM.

*Bil. B*

till motionerna nr 301—318.

**Uttalande beslutat vid konferens med arrendatorer från Värmland och Bergslagen i Filipstad den 1 och 2 januari 1927, besökt av 80 valda ombud representerade cirka 8,000 organiserade arrendatorer tillhörande underavdelningar av Värmlands arrendatorsförening och Svenska sågverksarbetareförbundet.**

»Konferensen vidhåller sin å konferensen i Deje 1923 uttalade uppfattning, att jordkommissionens förslag till arrendelag är sådant, att det tillfredsställer arrendatorernas rättvisa krav. Efter att hava diskuterat de jordsakkunnigas förslag, uttalar konferensen, att detta förslag ej kan av arrendatorerna godkännas. Men då det av regeringen utarbetade förslaget ej vore för konferensen känt, beslöt konferensen välja ett arbetsutskott, vilket skulle med uppmärksamhet följa frågan och vidtaga de åtgärder, som äro nödiga för att genom en uppvaktning inför vederbörande utskott framföra arrendatorernas krav på en förbättrad arrendelagstiftning.»

## Bil. C

till motionerna nr 301—318.

*Till Konungen.*

Det senaste betänkandet beträffande en *social* arrendelag har i sommar utkommit. Det innehåller förslag, som enligt min uppfattning i mångt och mycket äro ägnade att väcka förvåning och misströstan. Det är följaktligen en förpliktelse för mig att föra talan häremot för arrendatorsklassens intressen, jordfrågans fördjupande åtminstone i någon mån samt de gamla jordkommissionernas mera grundläggande synpunkter. Då det är fara i dröjsmål samt endast ett par dagar stått till mitt förfogande, nödgas jag inskränka mig till en preliminär granskning i största korthet vid äventyr att möjligen ett förbiseende i någon punkt kan hava ägt rum och att åtskilligt, som tarvar genmäle, måst förbigås. Mina preliminära erinringar äro i huvudsak följande.

1:o) Först må det tillåtas mig *en liten återblick*, som förklarar åtskilligt. Sedan jordkommissionen preliminärt genomdebatterat principerna i de flesta ämnen, som hänskjutits kommissionen, samt förberett en omfattande enquete, framlades till en början betänkande om förvärv av fast egendom samt om en ny ensittarlag. Efter ganska lång väntan på en ny ordförande i stället för en avgången återupptogs i maj 1922 arbetet i första rummet på bildandet av nya jordbruk och friköpning av mindre arrendejordbruk. Den 24 oktober 1922 kom från justitieministern en skriftlig anmodan, att kommissionen borde senast den 15 november inkomma med betänkande om bildandet av nya jordbruk på enskild tillhörig jord. Under den 11 november avlämnade jordkommissionen ett betänkande om en allmän nybyggesverksamhet i riket, om en statsorganisation av sociala jordfrågor m. m. Därmed följde en omfattande enquete.

Vid denna tid inträffade den stora kommittédöden genom geddesyxan. I detta sammanhang föreskrev regeringen den 24 november 1922, att jordkommissionens utredningsarbete, »vilket beräknats kunna slutföras till den 28 februari 1923», skulle upphöra nämnda dag, till vilken tid kommissionen hade att avgiva ett principuttalande i återstående till kommissionen hänskjutna frågor. Denna beräkning var minst sagt lättsinnig. Emellertid avgav kommissionen under den 28 februari 1923 ett särdeles omfattande betänkande om social arrendelag, om avlösning av arrendejordbruk, om förbättring av ofullständiga jordbruk, om vanhävdslag, om upphävande av fideikommiss i fast egendom, om anskaffande av tomter till bostäder, om utsträckning av de norrländska ägostycknings- och avsöndringslagarna till hela riket, om åbokommiténs betänkande och om rationell skogshushållning å bolags- och enskilda skogar av större omfattning. Därtill voro fogade särskilda yttranden.

Kommissionen erinrade, att något slutförande av dess utredningsarbete till den förelagda dagen icke legat inom möjligheternas gräns. Betänkandet om

den sociala arrendelagen och vanhävdslagen förelågo emellertid i definitivt skick från jordkommissionens sida. Det hade endast varit önskligt, att någon kort tid få i lugn och ro ytterligare överse resultatet. I en punkt var emellertid förslaget om arrendelag enligt min uppfattning ej tillräckligt genomtänkt, nämligen beträffande *kontrollen* å lagens tillämpning. Detta ämne hade jag såsom ordförande tänkt upptaga till ytterligare övervägande, vilket dock icke medhanns.

Betänkandet utremitterades på föreskrivet sätt till vederbörandes hörande. Därefter hade vi föreställt oss, att regeringen skulle taga position till en början i arrende- och vanhävdsfrågorna på grundval av jordkommissionens förslag med reservationer, de infortrade yttrandena samt regeringens egen omtanke. I stället tillkallades på justitieminister Nothins förslag såsom »jordsakkunniga» i arrende- och vanhävdsfrågorna riksdagsmännen och hemmansägarna Andersson i Rasjön (frisinnad), Gabrielsson i Teg (bondeförbundare, numera konservativ), Nilsson i Tånga (socialdemokrat) och Pettersson i Bjälbo (konservativ). Denna åtgärds ändamål utvecklades i justitieministerns dagordning för denna jordberedning. Däri yttrades bland annat:

»Att jordfrågan i sig innesluter många olika problem, som tränga till sin lösning, erkännes numera allmänt. Nästan lika allmän torde emellertid den uppfattningen vara, att meningarna om bästa sättet att lösa dessa spörsmål gå alltför mycket i sär, äro varandra alltför motsatta för att kunna jämkas samman. Att denna uppfattning är så rotfäst synes i främsta rummet ha sin grund i de gångna tidernas strider kring jordfrågan, vilka lämnat kvar minnet av motsättningar, som försvårat eller omöjliggjort ett gemensamt arbete. Utan att söka undanskymma dessa skiljaktigheter, där de fortfarande bestå, har man anledning att fästa sin uppmärksamhet vid det omfattande arbetsfält, där de principiella motsättningarna upphört eller åtminstone mildrats.»

Ett sådant arbetsfält angavs bland andra en social arrende- och vanhävdslag vara. Det tillades att sålunda antytts ett arbetsprogram i jordfrågan, »där principiella motsättningar i allmän politisk åskådning icke synas behöva stå hindrande i vägen för ett samarbete, men där givetvis många skilda meningar kunna yppa sig rörande bästa sättet att förverkliga gemensamma önskemål».

Utan tvivel var denna instruktion grundad på välmening. Det är dock förundransvärt, såvitt jag förstår, huruledes en minister och särskilt en socialdemokratisk minister kan tro, ja ens önska, att en ensidigt ekonomisk intressefråga och i all synnerhet jordfrågan såsom den största av dem skall kunna under den närmaste tidsåldern lösas utan strid annat än på bekostnad av det meniga folkets berättigade krav. Om de ekonomiska frågornas främsta tummelplats undantas från valstriderna i vänsterpolitiken står den senare ju med två tomma händer och ingenting grundläggande blir utträttat för folket. Vartör löstes då icke också militärfrågan genom samförstånd medelst eftergift åt högerens fordringar? Då skulle det nödvändigt vara en »vänsterlösning», men i jordfrågan bland andra ledes vänstern väsentligen till »en lösning med höger». Detta är en tidsföreteelse i funktionarismens kamp om makten med uppgivande av de demokratiska grundvalarne. I jordfrågan har det tagit sig uttryck uti den patriarkaliska konservatismens försvinnande och vänsterpartiernas stora återtag i denna fråga, vilket av mig skildrats i motionen n:r 162 vid 1926 års riksdag.

Jordsakkunniga äro ingenting att förebrå. De hava utvalts och erhållit instruktion med uppgift att söka kompromissa ihop någonting, varom såvitt möjligt alla ledande partier skulle kunna ena sig. Man skulle ur min synpunkt också kunna uttrycka detta så, att kommittén erhållit i uppdrag att i erforderlig mån försämma jordkommissionens förslag och gärna även ruinera norrlandslagstiftningen, om det blev nödvändigt. Uppdraget har nu full-



gjorts genom det nyligen utkomna betänkandet. Detta betecknar för övrigt endast ett ytterligare steg på en av justitiedepartementet redan tidigare inslagen väg. Samma ansats att kompromissa bort de djupliggande realiteterna på bekostnad av den gällande norrlandslagstiftningen skedde enligt min då framförda uppfattning i propositionerna om förbud för bolagsförvärv och om en ny avstyckningslag med den norrländska ägostyckningslagens underminerande.

2:o) Dessa skickelser avspeglar sig redan i det nu framlagda förslaget behandling av *den geografiska frågan*. Då det gäller att överväga norrlandslagstiftningens utsträckning till hela riket, har från motståndare och obenägra alltid invänts, att förhållandena i mellersta och södra Sverige icke vore likartade med förhållandena i Norrland. Då man emellertid ej kunde undgå att lagstifta något i samma riktning även för de förra trakterna, har från samma håll ideligen betonats, att denna lagstiftning måste bli mera försiktig och mindre ingripande än den norrländska. Ett utslag av denna uppfattning har också varit, att bestämmelserna för södra och mellersta delarna av riket ansetts böra inarbetas i den allmänna arrendelagen, under det att norrlandslagstiftningen fick bibehållas såsom en speciallag för vissa delar av riket.

Denna problemställning har alldeles kommit bort i jordsakkunnigas betänkande. De diskutera, såvitt jag kunnat finna, icke ens detta grundläggande spörsmål. Ännu mindre tillägna de sig jordkommissionens uppfattning, att norrlandslagstiftningen bör göras mer effektiv och i denna sin förbättrade form utsträckas till hela riket. I stället hava de uppenbarligen sökt giva form åt förhoppningarna om en lindrig lagstiftning för södra och mellersta delarna av Sverige och sedan låtit detta förslag utan vidare gå ut även över Norrland med upphävande av norrlandslagstiftningens strängare bestämmelser. Ingen särskild motivering synes vara given för en så våldsamt åtgärd i strid mot alla tidigare uppfattningar, bemödanden och vunna resultat. Ingenstädes i några utlåtanden har man tidigare vågat röra vid norrlandslagstiftningen, ehuru väl hos en del bolagssammanslutningar och landshövdingar kunnat förmärkas en undertryckt ovilja mot densamma. När nu jordsakkunnigas förhandlingar, vilka åtminstone en tid letts av justitieministern, åstadkommit förenämnda resultat, kan sannolikt förväntas en glad och överraskande avslutning omkring detsamma från storindustrien och den högre ämbetsmannakåren.

Lika litet beröres i betänkandet den taktiska grunden för norrlandslagstiftningens begränsning vid sidan av det stora behovet. Gränserna sammanfalla med avvittningarna, genom vilka skogsmarkerna förlänades av kronan till hemmanen för jordbruksnäringens varaktiga befrämjande. Det framhölls med skärpa och gjorde ett starkt intryck vid denna lagstiftnings tillkomst, att den av kronan donerade rika skogen borde fortfarande i donationens syfte vidkännas uppoffringar och stödja det lilla fattiga jordbruket.

Att ingenting nämnes ens om dessa huvudsakliga principfrågor röjer den politiska kompromissen, där det mänskliga säljes för trettio silverpenningar. Det är förvisso varken vetenskapligt eller lyckosamt för folket, att lagstiftaren breder en dylik förtegenhet över de verkliga livsfrågorna.

3:o) På samma gång upprätthålles dock i betänkandet uppfattningen om *de förmenta olika förhållandena i olika delar av riket* både i söder och norr. Det betonas mångenstädes, att en »rikslagstiftning» av denna anledning måste gå varsamt fram och detta är väl den enda underförstådda motiveringen, varför också norrlandslagstiftningen skall försämrats och dess grundsatser förbises.

Dessutom får åtskilligt socialt innehåll krypa i skrinet, därför att det ej passar i hop med den allmänna arrendelagens bestämmelser gällande även för affärsarrenden.

Med detta utsuddande av konturerna mellan affärsarrenden och sociala ar-

renden förbleknar också skillnaden mellan socialt innehåll och svensk juridik. Den senare dominerar betänkandet ganska mycket och under dess färla piskas åtskilligt mänskligt ut ur paragraferna.

Norrlandskommittén och jordkommissionen fasthöllo orubbligt, att det här gällde *bibehålla hemmansdelarnas jordbrukskärna åt ett självständigt jordbruk och en självständig jordbrukarebefolkning*. I norrlandskommittén rådde en ständig strid mellan den stora majoriteten och de tre så kallade bolagsrepresentanterna om denna sak. De senare ville, att bolagen skulle förbehållas rätt att kunna efter eget bestämmande förvandla dylika jordbrukskärnor till *skogsarbetareboställen* i främsta rummet. Detta ville som sagt majoriteten ej tillåta. Den ansåg lagstiftningen i stället böra främja tillkomsten i möjligaste mån av nya dylika lägenheter, där jordbruket var huvudsaken och dess idkare skulle vara en fri man, som naturligtvis ej var förhindrad att efter sitt beprövande även åtaga sig arbetsuppdrag. Skogsarbetareboställen finge arbetsgivarne taga upp av nyo på de ofantliga obegagnade områden, som i vårt land och i synnerhet i norden stå till buds. Denna klara distinktion återfinnes icke i betänkandet och dess tankegång. Tvärtom framskymtar här och var, att hänsyn måste tagas till jordägarens anspråk att efter sin bekvämlighet få använda även gamla f. d. bondejordbruk till arbetarboställen. Någon skillnad göres icke för Norrland.

Det är egendomligt och tankeväckande, att dylika sammanstörtanden förberedas och äga rum just efter den allmänna rösträttens införande och vänsterpartiers erövring av regeringsmakten. Under striderna i norrlandsfrågan utnyttjade storindustrien en professor i geologi såsom expert för påståendet, att den norrländska jorden såsom mest morängrus ej alls lämpade sig för jordbruk utan endast för skogsbruk och industri. En professor i nationalekonomi drog ut konsekvensen ända in i senare tid genom förfäktandet av den åsikten, att den jordbrukande befolkningen i Norrland borde förflyttas till södra och mellersta Sverige samt Norrland helt och hållet upplätas till skogsbruk, vilket uppenbarligen vore nationalekonomiskt mera lönande. Vi se nu hur det gått med skön målningarna. Sedan industrien planlöst utsugit tillgångarna på råmaterial för långa tider samt överspekulerat, nalkas nu sammanstörtandet. Det är tragiskt att i samma ögonblick, som den bleka nöden ropar från Kalix älv om räddning ur den storindustriella konkursen, kommer ett regeringsbetänkande, som jämlikt instruktion söker upprätthålla den industriella övertron och därför i mångt och mycket skänker jordbruket några vackra kryckor i stället för egna ben, ja och till och med i viktiga delar spolierar i oavslutlig kamp och strid vunna resultat.

Uti en avhandling från medio av 1700-talet om uppodlingsmöjlighet i lappmarkerna yttras, att »ehvad okunnigheten och villfarelsen må hafva att förebära, så måste jordbruket såväl i lappmarken som annorstädes anses för basis till all hushållning, som man vill skall äga bestånd och varaktighet». Så förhåller det sig i sanning. Må »konsulerna» aldrig tillåtas att glömma det!

4:o) Beträffande de *grupper jordägare*, som enligt norrländska arrendelagen och jordkommissionens förslag skola vara underkastade särskilda sociala bestämmelser, upptar betänkandet *bolag*, dock med den begränsning, att dessa föreskrifter ej gälla då jorden upplätas till ägare av angränsande fastighet att brukas tillsammans med denna. Detta stadgande äventyrar att bereda möjlighet att undgå arrendelagen genom en sådan upplåtelse, och därigenom minska de självständiga jordbrukens antal och deras försörjningsmöjligheter. Det är förmodligen icke meningen, att ett bolag, som äger flera gårdar invid varandra, skall kunna genom utarrenderingar till sig själv undgå lagen. Men när olika bolag, såsom i Norrland är mycket vanligt, äga fastigheter angränsande till varandra, så yppas ännu lättare tillfällen till lagens kringgående. Likaså ge-

nom utarrendering till bönder och arrendatorer. Det bör icke få vara tillåtet att en hemmansdels huvudsakliga jordbruk kan på detta sätt undandragas lagstiftningens omtanke och upphöra att tjäna utkomstmöjligheterna för flera.

En annan nyhet, som är ägnad att begränsa norrlandslagens omfattning och för hela riket göra samma begränsning, är att begreppet *skogspekulant* blivit utbytt mot enskild person »vilken driver industriell rörelse eller yrkesmässig handel med skogsprodukter». Därigenom uteslutas i strid mot norrlandslagstiftningen och jordkommissionens förslag alla dessa småköpare, som i spekulationssyfte inköpa ett hemman här och ett hemman där utan att driva handel med skogsprodukterna eller göra det i sådan omfattning, som den valda formuleringen förutsätter. Denna kategori av småköpare har nu i betänkandet ansetts »näppeligen vara av större betydelse». Tillförne har den däremot alltid framförts såsom en särdeles farlig kategori, ja till och med förbudslag för bolag har mången ansett genom dessa köpare, som skulle träda i bolagens ställe, bliva till ingen nytta. Det finnes väl i varje händelse ingen anledning att upphäva denna bestämmelse för de områden, där norrlandslagen nu äger tillämpning. Den ovannämnda typen är mångenstädes karakteristisk just för dessa trakter och lagens rättvisa tillämpning å dylika jordägare har där veterligen icke för-  
anlett någon olägenhet.

Efter många överväganden har man hitintills kommit till klarhet och enighet om, att mantalsskrivningen här är den viktigaste vägvisaren för att på ett praktiskt överkomligt sätt skilja ägnarna från vetet. Nu skall även denna nyttiga bestämmelse uppgivas och sakkunniga ha icke givit någon anvisning på, hur man skall i praktiken uppdraga gränslinjen mellan de förordade kategorierna och de övriga spekulanterna. Det skulle då möjligen vara att man finge efterforska, om skyldighet att föra handelsböcker föreligger.

Sådana klaggörande bestämmelser, som innefattas i 3 och 5 §§ i jordkommissionens förslag saknas också i kommitterades lagtext.

Vid sådana förhållanden kommer den dispens, som kan sökas och medgivas att i sakkunnigas förslag svälla ut sannolikt ganska betydligt, ja två reservanter anse till och med att det måste bli regel, vilket kanske är något för mycket sagt. Därtill kommer att dispensrätten fortfarande upplättes åt Konungens befallningshavande, vilka såsom det synes nästan ännu mer än förr äro anti-socialt lagda. Jordkommissionen har velat för hela riket skapa en organisation för sociala jordfrågor och därigenom trott sig vinna en medverkan från denna institution, som får antagas komma att tillägna sig en något vidare synvidd.

När fråga gällt att utsträcka norrlandslagen till övriga delar av riket, har man där påträffat en ny kategori av enskilda *jordägare, som utarrendera torp eller under huvudgård lydande hemman*. I Norrland förekommer ehuru sparsammare en del torp men sällan förenämnda slag av hemman. Diskussionen har då särskilt från jordägarehåll utformat sig så, att man föreställt sig, att norrlandslagstiftningen blev oförändrad, att för bolag i det övriga riket måhända gavs något lindrigare bestämmelser och likaså för de enskilda spekulanterna därstädes men att för den ovannämnda kategorien arrendegivare stadgades inga eller minimala bestämmelser. Denna senare paroll utgick först från riksförbundare och upptogs sedan av det sammanslagna bondeförbundet. Det är väl intressenas spel, som även här bestämmer åsikterna. Man söker påvisa åtskillnader, vilka ju ock i någon mån förefinnas. För arrendatorerna åter är behovet av trygghet densamma. Om man tror sig veta, att på detta område patriarkaliska förhållanden ännu oftats råda, finnas dock säkerligen en myckenhet undantag. Patriarkalismen är emellertid även här på retur. Under min tjänstgöring i jordkommissionen uppsöktes jag mer än en gång av ar-

rendatorer under gods, vilka beklagade sig över att de gamla arrendevillkoren blivit plötsligt högeligen försämrade. Arrendatorer, som hava det bra, lida lika litet som jordägaren någon skada av en lagstiftning, som vill tillförsäkra de förra fortvaron av dessa goda förhållanden och de, som fått det dåligt, vederfares endast rättvisa utan att jordägaren kan sägas hava någon högre rätt att kvarhålla ett permanent arrende i en lägre klass.

Det är med tillfredsställelse man finner att sakkunniga inordnat även dylika arrendatorer under lagen, vilket alltid är bättre än om de icke alls befinna sig där. Trettio års oavbruten utarrendering synes mig dock vara ett för högt tal, vilket enligt mitt förslag i jordkommissionen bör nedsättas till femton år.

5:o) I fråga om *jordens omfattning* har betänkandet väsentligen anslutit sig till jordkommissionen. I denna punkt betonas således skillnaden mellan affärsarrenden och sociala arrenden av för detta små bondegårdar eller jordbruk, som med dem äro jämförliga. Sakkunniga föreslå dock en minimividd av 2 hektar odlad jord, jordkommissionen åter minst 4 hektar inrösningsjord eller 2 hektar odlad jord. Någon anledning att äventyra uteslutandet av en del f. d. bondejordbruk i nordligaste Norrland, särskilt lappmarkerna, där ängsmarken spelar en stor roll, kan väl ej föreligga såsom sker genom en ändring av jordkommissionens förslag. För min del förordar jag i samma syfte min reservation, som upptar en minimiareal av minst 2 hektar odlad jord samt ängs- och hagmark. Passar ej detta såsom en bestämmelse för hela riket, vilket jag tror med tillämpning av dispensparagrafen utan fara kunna ske, så bör den därför icke avskaffas i de trakter, där den är oundgänglig.

För min del åberopar jag min skiljaktiga mening i jordkommissionen, som velat undgå minimibegränsningens vanskligheter samt i stället infånga under lagen allt som rätteligen hör dit.

6:o) Beträffande *avtalets form* är betänkandet enligt med jordkommissionen, att det bör vara skriftligt. Men på samma gång medgiver förslaget till skillnad från norrlandslagstiftningen och jordkommissionen, att även muntligt avtal är gällande. Det måste väl vara ord och avsked med en lagstiftning, som skall beskydda den svagare. Den bör ej fyllas med bakportar, genom vilka den starkare kan undkomma lagen. Att hänvisa en arrendator att gå till domstol för att få skriftlig bekräftelse är att giva honom stenar i stället för bröd. Detta kommer sällan eller aldrig att inträffa. Norrlandslagens av jordkommissionen upptagna hänvisning för ett ringare fall har mig veterligen icke heller någonsin tagits i bruk.

7:o) *Jordsakkunnigas förslag i fråga om minimitid* innehåller kanske den största överraskningen. Här går spelet särdeles högt om tillräcklig eller obetydlig social hänsyn. På en knapp halv sida, har förklarats, att arrendetiden bör vara fem år och norrlandslagstiftningen har, onämnd men icke glömd, fått följa med i detta famntag. Det är den stora jordegendomens växande inflytande i den svenska riksdagen, som här kastar en av sina många skuggor framför sig.

Låt oss nu till en början konstatera, att statens utarrenderingar liksom utarrenderingar av universitets- och domkyrkoherman och andra stiftelsers jord i regel ske på tjugo år. Däremot ha inga invändningar rests och inga avsevärda olägenheter givit sig tillkänna. När således nu av de sakkunniga talas om, att hänsyn till jordägaren lika väl som till arrendatorn kräver en låg arrendetid, så är detta, föreställer jag mig, en täckmantel för intressenas sugerande spel.

Vad angår arrendatorn så säger man ibland, att han kan misräkna sig på arrendet. En ännu större misräkning är emellertid att icke kunna räkna med framtiden. Utkomstmöjligheterna äro sannerligen icke så stora, att det ej finnes en mängd människor, som begärligt gripa efter varje tillfälle och önska

kvarhålla det så länge som möjligt. I det överväldigande antalet fall skulle således arrendatorerna berövas redan förvärvade möjligheter och givna förhoppningar, därför att en eller annan arrendator skulle misräknat sig på arrendet! För undantagsfall bör man väl taga hänsyn med undantagsbestämmelser och icke genom att upphäva regeln.

En sådan undantagsbestämmelse är, såsom förekommer i vissa främmande sociala lagstiftningar, att bereda möjlighet till *ändring i arrendevillkoren* under en löpande arrendeperiod. Betänkandet upptager ju själv i detta avseende norrlandslagstiftningens hänsynstagande till svårare missväxt.

Undantagsvis kan ock inträffa, att en arrendator får tillfälle till en erbjuden bättre utkomst och därför vill lämna arrendet. Norrlandskommittén tillgodosåg detta krav genom en absolut rätt för arrendatorn att uppsäga arrendet efter fem år. Betänkandet liksom allmänna arrendelagen tillgodose det i viss mån genom rätt för arrendatorn att sätta annan i sitt ställe, med vilken jordägaren kan åtnöjas. Detta ställer emellertid i utsikt ett processförfarande med jordägaren, som för de flesta arrendatorer, om vilka det nu är fråga, möter stora svårigheter. Det är väl då riktigare, att för dessa sociala fall arrendatorn tillerkännes en ovillkorlig rätt till uppsägning och jordägaren i stället sättes i tillfälle att direkt själv välja sin man bland den myckenhet, som i vår tid stå till buds och alltmera komma att göra det efter Nordamerikas tillstrypning av utvandringen. Kommitterade hava icke sysselsatt sig med denna sak. För min del har jag i reservation till jordkommissionens betänkande (del VI sid. 189) dragit ut en dylik konsekvens av norrlandskommitténs förslag, vilket på den tiden godkändes av andra kammaren. Detta mitt förslag och motiven därtill finnas icke återgivna ens i jordsakkunnigas historik.

Vad härefter angår *jordägaren*, får icke tappas bort, att här är fråga om permanenta arrenden till småbrukare. Större delen troligen, är för övrigt småbondejordbruk, som kommit i främmande händer. Det går i regel ingen större nöd på dylika jordägare än på stat och stiftelser, om arrendetiden bestämmes på ett mänskligt sätt, så att den tjänar den, som står för jordbruket och skall leva på detsamma. De enda skäl som då kunna anföras, för att ej taga en sådan hänsyn äro rent antisociala, och det förefaller som om dessa föresvävat betänkandets författare.

Det ena skälet är, att under arrendetiden svårighet merendels möter mot en försäljning av fastigheten och därför bör arrendetiden sättas så kort som möjligt. Intet hinder möter emellertid att sälja jorden till arrendatorn och jordkommissionen höll före, att för honom bör i regel förbehållas en obetingad företrädesrätt till jordbrukets förvärvande med äganderätt. Förenämnda ståndpunkt är sålunda, bildligt talat, ett slag i ansiktet på denna sociala medkänsla samt en ohöjd medverkan till att i strid mot en social arrendelags uppgift vidmakthålla uppfattningen, att dessa jordbrukarhem i första hand äro en handelsvara. Denna orättrådighet mot individen och hans familj överskyles till och med ibland med den förevändningen att genom en lång arrendetid, jordens återgång till självägare under en avsevärd tid förhindras.

Ett annat skäl är att genom en lång arrendetid skulle »alltför snävt begränsas skogsägarnas möjlighet att förfoga över sina skogsarbetarjordbruk». Där sticker således det enskilda intresset fram till förintande av det sociala även för alla de fall, då denna hänsyn ej har med saken att göra. Lätt och ledigt förvandlas därmed jämväl alla jordbrukskärnorna i de gamla norrländska hemmansdelarna till »skogsarbetarjordbruk», vilket som sagt norrlandskommittén och jordkommissionerna målmedvetet motsatt sig. Och så en vacker dag finnes med ett så enkelt krokben norrlandslagstiftningen icke mer till.

Det bör dock med tillfredsställelse antecknas, att den frisinnaade representanten inom kommittén antecknat skiljaktig mening i denna punkt.

Nu har visserligen i förslaget medgivits en optionsrätt för arrendatorn i två femårsperioder, så att sammanlagda arrendetiden kan uppgå till 15 år. Denna optionsrätt är emellertid beskuren med så många förbehåll till jordägarens förmån, att denne har avgörandet i sin hand. Han kan således sälja jorden till någon annan eller förvandla ett gammalt bondejordbruk till »skogsarbetarjordbruk». Reservanten har framhållit denna omständighet. Ytterligare erinringar kunna tilläggas och komma väl också att tilläggas, när tiden medgiver det.

Förenämnda två invändningar framfördes också under striderna om norrlandsfrågan, men de tillbakaslogos med glans av riksdagen och partiernas stora majoriteter under ett konservativt styre. Nu efter de s. k. vänstergenombrotten sticka de åter förhoppningsfullt upp huvudet samt hota att breda sig som ett tjockt och kvävande mörker över förhandlingar och beslut.

8:o) Norrlandskommittén framhöll såsom målet de ifrågavarande jordbrukens förvandling till självägande jordbruk med alla nödiga tillbehör. Jordkommissionen betonar i sin motivering att »sammanhanget mellan arrendatorernas frigörelse, en social arrendelag och en vanhävdslag är oupplösligt». Nämnda kommitté, som stod inför framförande av så många nya uppgifter, fann emellertid steget att föreslå en tjuguarig arrendeperiod så genomgripande, att den ej vågade då gå längre. Den nöjde sig med att låta arrendatorn »få sitt arbetsfält givet för hans kraftigaste mannaålder». I två reservationer frågades dock redan då, med vilken rätt han skulle berövas sitt hem just vid den tid, då kraften började tryta. För övrigt kunna uppväxande barn taga vid och hjälpa honom. Jordkommissionen har nu tagit steget fullt ut och föreslagit en sådan *optionsrätt* även efter de första 15 åren. Det är att märka, att i kommissionen, som var vida mer allsidigt sammansatt än den nuvarande arrendekommittén, voro alla eniga om en sådan optionsrätt, så vitt rörde bolagsarrenden. De jordsak-kunniga hava däremot bestämt avstyrkt en ytterligare optionsrätt. Jordägarens rätt att förfoga över sin jord skulle därigenom alltför mycket beskäras. På samma gång medgiva de, att arrendeförhållandet under den föregående långa arrendetiden dock vunnit sådan stadga, att, därest fastigheten fortfarande utarrenderas, någon risk knappast förefunnes för en skötsam arrendator att icke erhålla förnyat arrende.

Även här bör bemärkas, att staten och förenämnda stiftelser tillägga arrendatorn optionsrätt efter den långa arrendetiden av 20 år. Detta har ansetts gå för sig och vara en riktig social hänsyn. Kanske även här förnyelse utan optionsrätt skulle oftast kommit till stånd. Men alla vet genom denna vad de hava att räkna med och ingen behöver vederfaras orätt. Mord är förbjudet i strafflagen, ehuru det endast sällan ifrågakommer, vilken erinran tillfogas såsom en appell till den nuvarande justitieministern. För övrigt förverkas arrendet ju under såväl första upplåtelsestiden som under optionstiden av en myckenhet uppräknade anledningar och detta är verkligen tillräckligt. Det finnes ju ock ingen reson i att, när man haft ett arrende mycket länge och riktigt vuxit fast vid stället, så bör man icke tillförsäkras någon varaktig stad och något åtnjutande av sina mödors frukt utan endast, när man suttit på arrendet, kortare tid. En sådan ståndpunkt är varken vetenskaplig eller socialt betonad.

Det verkliga förhållandet är något helt annat än de spegelfakterier, som dölja detsamma. Det är denna verklighet, som bör diskuteras, om det överhuvud taget på detta område skall beredas tillfälle för sanningen att göra oss fria. Frågan gäller helt enkelt, om äganderätten till ifrågavarande jordbruk, som ej brukas av ägaren, är ett högre värde inför Gud och människor, än den trygga besittningen av jordbruket för den arrendator, som är hänvisad att där med familj fresta en torftig tillvaro. Förhållandet är vidare helt enkelt det, att de gudomliga lagarna svara nej på frågan. Människorna däremot svara ja

eller nej, allt efter som de blivit inregistrerade i olika partier. Under den nu spirande samförståndspolitiken i jordfrågan partierna emellan synas de eller åtminstone deras spetsar börja samla sig mera om ett bestämt ja emot de gudomliga lagarnas nej.

Det är verkligen humor, hur denna statskonst ibland när det gäller allmän jord betonar ivrigt, att endast den fulla äganderätten har något värde. Då först blir jordbruket väl skött och brukaren en fri man. Upplåtelse med lång arrendetid och optionsrätt duger icke heller och icke ens evärdlig besittningsrätt såsom regeringen nyligen föreslog, men sedan uppgav mot allenast en 20-årig respittid för sitt förslag. När det däremot gäller dessa ropande rösters egna gods, då behövs ingen äganderätt för en arrendator, besittningsrätt för livstid är något obehörigt, ja likaså en lång arrendetid. Man yttrar sig i dessa fall icke om, vad som är nyttigt för jordbrukaren och jordbruket. Någon gång sker det visserligen men då under betonande, att arrendatorn ofta har det bättre än en självägare. Det anses för övrigt icke alls tillkomma statskonsten — och därom äro alla inflytelserika personer tämligen eniga — att inlåta sig i något som helst övervägande av den ovannämnda huvudfrågan, som dock är den enda avgörande. Med så mycken vishet styres staten.

9:o) I fråga om *arrendeavtalets förknippande med arbetsavtalet*, skyldighet att bygga och underhålla *åbyggnader*, rätt för arrendatorn att nyodla samt att erhålla ersättning för *nyodling* och annan jordförbättring samt rätt för arrendatorn till ersättning för elektrisk anläggning, till *virke och torv för husbehov* och till *bete* är förslaget tendens i allmänhet att göra avknappningar, såvitt möjligt, i norrlandslagstiftningen och jordkommissionsförslag. I följd av omedelbart förestående bortresa är jag icke i tillfälle att nu ingå på närmare erinringar inom dessa områden. Jag får för denna gång åtnöja mig med en hemställan, att norrlandslagstiftningen måtte uppehållas, att jordkommissionens förslag måtte vinna lika mycket beaktande som jordsakkunnigas betänkande samt att reservationerna inom norrlandskommittén och jordkommissionen från olika håll ej måtte förbises. Det är belysande för situationen, att icke ens en så liten mänsklig sak som rätt för arrendatorn på våra vidsträckta skogshemman att idka *husbehovsfiske* i hemmanets vatten kunnat av jordsakkunniga tillstyrkas. Särskilt i de nordliga trakterna utarrenderas numera företrädesvis endast inägojorden. I avvitttrade delar av landet skänktes dessutom icke föregående sedan ej blott skogarna utan även vattnet till jordbruket. Jordkommissionen har ock givit skäl för sitt förslag, men sakkunniga inskränka sig till förmenandet helt naket att »anledning ej lärer föreligga att upptaga denna bestämmelse». Sakkunniga hava i detta fall med största allvar utan ens någon glimt i ögonvrån föreslagit, att det står arrendatorn fritt att stå på åkerrenarna och meta i diken.

För att taga ett annat exempel har jordsakkunniga förklarat kategoriskt, att den norrländska arrendelagens särbestämmelser i fråga om *syneförrättningar* icke vore i någon mån påkallade. Emot detta påstående hänvisas till norrlandskommitténs motivering.

10:o) En viktig punkt i en social arrendelag är frågan om ansvar för *skatter och onera*. Norrlandskommittén föreslog bestämmelser härom och dylika inflöte ock i lagen, ehuru ej i den förordade omfattningen. Jordkommissionens förslag upptager en sådan bestämmelse. Jordsakkunniga anse jämväl angeläget, att missförhållanden förebyggas genom lagstiftning. De anse emellertid, att frågan bör upptagas först i samband med den pågående revisionen av den kommunala beskattningen. Under väntetiden föreslås ingen bestämmelse men väl upphävande till och med av norrlandslagstiftningens stadgande. Under väntetiden skulle arrendatorerna sålunda icke erhålla något

skydd. Ett sådant förfarande kan väl icke vara riktigt. Detta desto mindre som den förenämnda revisionen fortfar att ligga i vida fältet.

11:o) En social lagstiftning avser att pålägga vissa medborgare att göra eller tåla någonting, som de frivilligt ej vilja underkasta sig. *Kontrollen* på en sådan lagstiftning kan läggas så, att det överlåtes åt den svagare parten, till vilkens förmån lagstiftningen tillkommit, att beivra överträdelser, så gott sig göra låter. Den norrländska arrendelagstiftningen är byggd på ett sådant system. Sedan erfarenhet vunnits, har det blivit klart, vad som ej heller var överraskande, att den svagare parten ej förstått och ej förmått övertaga kontrollen, vartill ej heller några dugliga redskap anvisats. Det står öppet endast en hänvändelse till domstolarna, vilket för en sådan part aldrig kan bli annat än stenar i stället för bröd. Vi ha nu börjat plästra med tankar på att även på detta område tillhandahålla arrendatorerna personer, som skulle på begäran lämna dem råd och upplysningar. Detta är ju alltid något, särskilt om denna upplysningsverksamhet sammanbindes med den av jordkommissionen föreslagna organisationen för sociala jordfrågor. Enligt detta förslag skulle i varje kommun finnas en jordkommitté, som även skulle få detta uppdrag. Jordsakkunniga synas hava ansett sig skyldiga att försämra även denna lilla ansats samt föreslagit allenast, att för kommuner, där ett större antal arrendatorer finnes, bör förordnas en därtill skickad person. Detta är visserligen icke mindre än ingenting men icke mycket mera heller. Arrendatorerna, avlägset bosatta, fattiga och fullständigt hjälplösa i författningarnas teknik, skola icke komma sig för med detta. Det stå också merendels inför valet att hos den mäktige jordägaren mottaga ett erbjudet arrende eller icke, och då läser väl knappast någon våga eller tillåtas att begära anstånd för att få biträde och kontroll på jordägaren av nämnde förtroendeman. Varför skall för övrigt ett mindre antal arrendatorer ställas alldeles hjälplösa och bara det större antalet hjälpas? Ett typiskt uttryck är detta för vår politiks förbiseende av individen, som är det väsentliga, och dess dyrkan av kvantiteterna utan att med denna dyrkan ens kunna hjälpa de senare.

Rådgivare bör således finnas tillhands för alla. Men dessutom bör det säkerligen komma till stånd en inspektion av staten såsom lagstiftare, en inspektion, som sker för att uppehålla lagstiftningen utan att övervälta denna börda på den svage och ådraga denne den mäktigares ovilja. Svårigen kan något åstadkommas i detta avseende annat än på grundvalen av jordkommissionens förordade organisation. Det bör dock betonas, att en generell kontroll på allt icke behöves eller bör förekomma. Kontrollen skall endast bestå uti att taga stickprov då och då samt i övrigt ingripa, då någon anmälan sker eller läget eljest anses misstänkt. Redan tillvaron av sådan inspektion bör kunna ingiva en respekt, som gör behovet av ett ingripande allt mindre. Under avvaktan på förenämnda organisation kan ett sådant uppdrag givas åt redan befintliga stats- eller kommunalmyndigheter. Villigt skall dock medgivas, att det är ont om människor, som av kallelse vilja omtänksamt och rättvist utan räddhåga fullgöra sådana uppdrag.

12:o) Norrlandskommittén föreslog, att vissa delar av dess arrendeförslag skulle äga *retroaktiv verkan* på den levande generationen arrendatorer. Dessa befunno sig ock i den föreställningen, att den tillämnade lagstiftningen var avsedd för att hjälpa dem. Den liberala regeringens jurister och följaktligen också regeringens i ämnet oskuldsfulla civila element förklarade emellertid, att detta kunde icke komma i fråga. Det stred nämligen mot de svenska juristernas ärfvliga belastning, att civillagar icke fingo ha retroaktiv verkan. Där stodo således arrendatorerna samt och synnerligen med gäckade förhoppningar. En del bolag skyndade sig också att ända in i de sista dagarna före lagens ikraftträdande uppgöra kontrakt med sina arrendatorer, vilka kontrakt då till skill-



nad mot förut ofta sattes på lång tid. Jordsakkunniga anmärka ock på ett ställe, att det förefallit dem anmärkningsvärt, att så många arrendekontrakt äro i kraft, på vilka den norrländska arrendelagen icke äger tillämpning.

Detta oaktat äro sakkunniga i sitt betänkande beslutna att bereda även nästa generation enahanda förundran. De hava tagit avstånd från jordkommissionens förslag om viss retroaktiv verkan. De mena, att anledning icke föreligger att »frånga den för lagstiftning inom förmögenhetsrättens område allmängiltiga grundsatsen, att nya lagbestämmelser icke i regel böra erhålla tillbakaverkande kraft». Där har således de sakkunniga kastat den väntande arrendatorsklassens nuvarande generation i sin rådgivande juridiks kvävande armar. Fiat justitia pereat mundus.

Den åberopade juristregeln var ett gammalt uttryck för förnuft i den allmänna civila lagstiftningen. Nya regler exempelvis för testamentens upprättande fingo givetvis icke upphäva gamla testamenten, därför att de voro uppgjorda enligt äldre lagbestämmelser. En nyare tid har kommit med ett påbröd till den allmänna lagstiftningen i form av av s. k. social lagstiftning. Denna avser att avhjälpa sociala missförhållanden i tiden. Detta kan och måste ske på många sätt. Men om det måste tillgripas lagstiftning, äro juristerna på det klara med, att missförhållandet måste fortfara, ingen hjälp får lämnas till de svagare och förtryckta. Endast ofödda släkten kunna bistås av den levande generationen.

En sådan rättsuppfattning på avvägar får sin förklaring däri, att de flesta jurister och i varje fall de mest inflytelserika icke drabbas av tidens sociala olyckor. De hava därför ingen inre levande medkänsla med desamma. Då nu dylika olyckors avhjälpande ifrågasätts skola ske genom inskränkning i privilegier, bliva de ytterligare betänksamma och känna instinktvt snarare en tillfredsställelse att kunna med tillhjälp av sin juridik hindra de nymodiga tankarna något i deras framfart. Detta är mänskligt, men det är på samma gång också en av de många olyckorna i tiden. I detta fall kunna de sakkunniga emellertid väl försvaras med, att de endast följt sin instruktion.

För övrigt har vid riksdagen flera gånger förevarit en lag om provisorisk förlängning av redan existerande sociala arrendekontrakt. Regeringen har föreslagit den, andra kammaren antagit den och första kammaren avslagit den med, tror jag, endast ett par röster. Detta är ju en sådan retroaktiv lag, som sakkunniga nu enhälligt förkasta.

13:o) Alla ha hitintills såväl i kommissioner som lagstiftning varit eniga om, att en social *arrendelag måste stödjas av en vanhävdslag*. Jordsakkunniga uttala också på ett par tre ställen sina farhågor för, att jordägarna skola gå egna vägar, om den sociala arrendelagstiftningen blir för sträng (se bl. a. sid. 40).

Nu finner man emellertid utan någon motivering inkastad i sakkunnigas skrivelser, varmed arrendelagförslaget överlämnats, det överraskande påståendet, att »denna fråga läser kunna vinna sin lösning oberoende av frågan om vanhävdslagstiftningen». Det är möjligt, att de sakkunniga menat att deras förslag är så pass platoniskt, att det ej kommer att väcka några betänkligheter hos jordägarna. Den sannolikare förklaringsgrunden är dock den, att den länge efterfrågade sociala arrendelagen ytterligare fördröjts avsevärt genom den nya kommitténs tillsättande. Då denna ännu ej hunnit ta itu med vanhävdslagen och tidsutdräkten därmed ej kunde bedömas, så hade det blivit en politisk nödvändighet att tvärt emot alla grundsatser och utan hänsyn för följden låta en ny social arrendelag tillsvidare gå ensam fram till avgörande. Att situationen även på högsta ort ansetts betänklig framgår i viss mån därav, att den nuvarande statsministern förklarar, att regeringen vore beredd att framlägga för nästa riksdag »såvitt möjligt» även en vanhävdslag. Detta yttrande är i sin ordning betänkligt därutinnan, att det bebådar eventuellt en med-

verkan från regeringens sida för en åtskillnad i tiden mellan de båda lagstiftningarnas antagande.

För min del nödgas jag tillåta mig, visserligen icke någon förhoppning, men i varje fall en erinran mot det ifrågavarande lagstiftningsarbetets försumpning även på detta sätt. Det måste verkligen för övrigt ifrågasättas, varför denna kommitté med en kompromissinstruktion skall behöva vidare fullfölja sitt arbete, då jordkommissionen med en sakinstruktion, en allsidigare sammansättning och säkerligen större erfarenhet, ansågs i sparsamhetens intresse böra inställa slutförandet av sitt arbetsprogram. Såsom redan anmärkts kan dock jordkommissionens förslag i fråga om arrende- och vanhävdslagarna betraktas såsom i stort sett definitivt. Regeringen synes därför nu omedelbart taga ståndpunkt till jordkommissionens förslag till vanhävdslag, över vilket föreskrivna yttranden inkommit. Norrlandskommittén framlade på en gång en serie lagförslag. Till dessa ha statsmakterna tagit slutlig ståndpunkt utan förhalande och fördyrande genom tillsättande av specialkommittéer. Rikliga försämringar i norrlandskommitténs förslag ha i alla fall kunnat komma till stånd genom regeringarnas samt de båda kamrarnas växlande ståndpunkts-tagande och sammanjämkningarnas slutliga utslag. På denna väg har emellertid vunnits klarare grundsatser och säkerligen även mera i sak än genom en på förhand uppgjord kompromisspolitik, inför vilken andra kammarens upp-gift i representationen undanskjutes och dess förr för mäktiga stamma numera alltmer nedtystats.

De jordsakkunniga hava gjort sitt bästa efter sina ståndpunkter och de hava, såsom vi sett, samvetsgrant följt sin instruktion. Regeringsåtgärden med denna förhalande och fördyrande ytterligare utredning i ett sedan länge stött och blött ämne har, såvitt jag förstår, icke varit av något behjärtat behov påkallat. Den nya kommitténs resor och utredningar ha visserligen varit påkallade för att bibringa de sakkunniga någon inblick i förhållandena men för utredning i sakfrågan har icke lagts något som helst av betydelse till den omfattande och dyrbara utredning, som verkställdes av jordkommissionen. Att göra besök på 98 ställen, de flesta hos arrendatorer och vid några tillfällen hos skogschefer, har icke kunnat lägga något nytt tillskott till tidigare utredning, diskussioner och otaliga resor i vinklar och vrår. Att exempelvis besöka enstaka arrendatorer och fråga dem i allmänhet om de hava några önskemål, är enligt sakens natur och vår erfarenhet ett föga givande företag. Arrendatorerna äro ej inne i dessa spörsmåls tekniska detaljer, man måste hava med sig ett systematiskt och omsorgsfullt frågeprogram, resonera fogligt om de olika punkterna på alla ställena och helst även vid gemensamma diskussionsmöten med dem. De äro för övrigt oftast tystlåtna och försiktiga, bakom vilket merendels ligger en utpräglad rädhåga för jordägaren och andra mäktige. Alldeles förkylt blir det, om man har med sig någon representant för jordägaren, vartill erbjudande ofta förekommer. Norrlandskommittén och jordkommissionerna avböjde alltid sådana anbud.

Till jordsakkunniga har utsetts uteslutande jordägare. De stora arrendatorsorganisationer, som bildats för att tillvarataga arrendatorernas intressen mot jordägarna, borde väl också fått någon representant. Då numera dylika politiska kommittéer ofta sammansättas för att på förhand kunna tillförsäkra regeringen utsikten till majoritet i riksdagen, understundom till vad pris som helst, samt någon arrendator av nu ifrågavarande beskaffenhet knappast har plats i riksdagen, kan man dock förstå i viss mån valet av ledamöter.

14:o) *Fideikommissfrågan* ligger nu på det sättet, att föredraganden i justitiedepartementet i samråd med statsrådet utsänt till fideikommissen en memoria med uppfordran och vägledningar till ansökningar om tillstånd till försäljningar av arrendejordbruk. Den av jordkommissionens majoritet på-

fordrade tillämpningen i större eller mindre mån av den danska lagstiftningen om fideikommissavlösningen går nu sålunda utan prövning om intet och riksdagen får ej något besked eller medbestämmande med anledning av sina skrivelser i ämnet.

15:o) Beträffande *beredning av detta ärende* genom infordrande enligt grundlagen av vederbörande ämbetsverks utlåtanden, tillåter jag mig hänvisa, bland annat till min framställning i jordkommissionens betänkande, del VI sid. 482—504.

Min vördsamma *hemställan* är således, att regeringen vid bedömande av arrendelagstiftningen tager lika stor hänsyn till jordkommissionens och dess reservanternas förslag som till jordsakkunnigas och dess reservanternas hemställan. Rätteligen borde, synes mig, jordkommissionens förslag upptagas som det primära på grund av ovan antydda förhållanden samt jordsakkunnigas betänkande betraktas såsom ett bland de yttranden, som infordrats över detsamma.

Vidare hemställes såsom redan antytts, att regeringen omedelbart tager ståndpunkt till jordkommissionens förslag till vanhävdslag. Därigenom vinnes möjlighet för de båda lagarnas samtidiga utfärdande. Huruvida principen om besparing av tidsutdräkt och kostnader genom onödiga kommittéers indragning därigenom tillika upprätthålles är en angelägenhet, som det tillkommer regeringen att bedöma.

Tillika vågar jag emotse ett benäget beaktande av ovannämnda erinringar samt hemställa, att de måtte jämväl utställas till vederbörandes hörande.

Slutligen, därest regeringen vid sitt beslut tager personliga upplysningar och råd från en eller flera medlemmar bland jordsakkunniga, anhålles ur sakens synpunkt att enahanda tillfälle beredes representanter för meningarna inom jordkommissionen, vilken framlagt sitt förslag på grund av en saklig instruktion.

Stockholm den 12 augusti 1926.

Underdånigst

CARL LINDHAGEN.

---

*Till Konungen.*

Sedan undertecknad nödgats i skrivelse den 12 augusti 1926 ägna jordsakkunnigas förslag till social arrendelag någon granskning, finner jag mig nu uppfordrad till några preliminära erinringar i fråga om deras senare framkomna förslag till lag angående uppsikt å vissa jordbruk (vanhävdslag).

1) I skrivelsen, varmed arrendeförslaget överlämnades, förklarade sakkunniga, att nämnda fråga lär kunna vinna sin lösning oberoende av frågan om vanhävdslagstiftningen. I min skrivelse (punkt 13) erinrades om denna omkastning i hitintills följda grundsatser. Nu ha de sakkunniga i sitt betänkande om vanhävdslagen (sid. 28) förklarat, att en vanhävdslagstiftning torde vara oundgängligen nödvändig såsom ett komplement till arrendelagstiftningen. Inom regeringen synes man ock genom att numera påskynda vanhävdsfrågan kommit till enahanda upfattning. Detta vacklande mellan olika grundsatser i en huvudpunkt utgör måhända ett varsel om, att sakkunnigas förslag även i andra delar icke hunnit bliva tillräckligt övertägt. En dylik motsägelse är emellertid ursäktlig, då sakkunniga som sagt erhållit huvudsakligen ett politiskt uppdrag.

2) I sakkunnigas arrendebetänkande framskyntade här och var åtskillig hänsyn till jordägarens anspråk att få använda gamla bondejordbruk till arbetarboställen (jämför punkt 3 i min tidigare arrendeframställning). Norrlandskommittén och jordkommissionen ville åter förbehålla hemmansdelarnas jordbrukskärna åt en jordbrukarebefolkning. I sitt andra betänkande däremot betona nu jordsakkunniga (sid 39) att bevarandet av de gamla brukningsdelarna är av stor samhällelig betydelse. Det vore väl, om denna nu tillkännagivna uppfattning kunde föranleda därav påkallade förändringar i sakkunnigas arrendeförslag och även modifikationer i en och annan däremot lätteligen stridande bestämmelse i förslaget till vanhävdslag, varom skall nedan vidare ordas.

3) Då jag varit skiljaktig mot jordkommissionens förslag att utsträcka vanhävdslagen till all jord, har jag för min del ej något att erinra mot sakkunnigas förslag om lagens begränsning väsentligen till vissa kategorier jordägare med norrländska vanhävdslagen som förebild. En ytterligare inskränkning i sistnämnda lag är dock, att begreppet *enskild spekulant* blivit här i konsekvens med arrendeförslaget utbytt mot *enskild person*, vilken driver industriell rörelse eller yrkesmässig handel med skogsprodukter (se min arrendeframställning punkt 4). Detta är även i vanhävdslagen en synnerligen äventyrlig beskärning av norrländslagstiftningen. Det har icke fallit någon tidigare utredning eller undersökning in att ifrågasätta något sådant. Icke heller har något parti engagerat sig för en sådan omvälvning. Det synes således i detta fall icke varit främst jordsakkunnigas politiska instruktion, som föranlett försla-

get, utan så vitt jag förstår lika mycket obekantskap i denna punkt med förhållandena. Det förhåller sig nämligen icke så, som sakkunniga utan närmare undersökning och motivering antagit, att denna sak »näppeligen torde vara av större betydelse», vari ock ligger uttalat, att den gällande bestämmelsen skulle inskrivits i lagen utan att något behov därav förelegat.

När norrlandslagstiftningen mot bolagsförvärv tillkom, framhölls från motståndet bland annat, att därigenom skulle givas ytterligare uppsving åt alla möjliga enskilda spekulanters småköp. Dessa varningsrop fortsattes oavlåtligt, till dess äntligen jordkommissionen tillmötesgick dessa aldrig tystnade krav på en lagstiftning mot dessa enskilda spekulanter och varom även jag tidigare upprepade gånger motionerat. Nu vände sig bladet som genom ett trollslag. Från samma håll, där man påkallat lagstiftningen, ville man nu icke vidare veta av densamma. De enskildas spekulationsköp framhöllos såsom allenast en krisföreteelse i följd av världskriget, som hade sin övergång. Kommissionens förslag var därför onödigt. Det utmålades ock utan rimlig grund såsom ledande till de mest äventyrliga ingrepp i den medborgerliga friheten (se min framställning i jordkommissionens betänkande del VI sid. 487—491). Lyhörd för dessa högerpolitiska stämmor i tiden föll regeringen undan även i denna jordpolitiska angelägenhet. Jordkommissionens förslag i denna del bordlades till det obekanta.

Lärorikt är emellertid att studera akterna i de nu till regeringen inströmmande framställningarna från norrländska bolag att få förvärva sina *bulvanköp*, som visserligen enligt bulvanlagen skulle upphöra, men nu anses enligt den samtidigt antagna nya förbudslagen kunna i stället bereda bolagen en större rätt än förut, nämligen att få köpa sina bulvanhemman. I inlagorna samt de av bolagen åberopade intyg, företrädesvis från statstjänstemän, förnimmes återigen den gamla klagan över de enskilda spekulanternas fastighetsköp under erinran, hur mycket bättre det då är, att bolagen i stället få lägga sig till med jorden. Landshövdingen i Jämtlands län, som jag nyligen uppsökte i Östersund, syntes luta åt samma uppfattning. På min fråga, om myndigheterna icke gjort något åt bulvanlagens förverkligande, svarade han nämligen först, att den största faran i länet vore de enskilda spekulanternas köp, och att någon jordbrukare icke hade råd i regel att inköpa bulvanhemmanen, om de skulle gå till realisation.

Således nu igen äro spekulanternas fastighetsköp icke längre någon krisföreteelse, vilket nog också är riktigt. De tagas ånyo till intäkt till främjande av bolagsköp även mot bulvanlagens avsikter. Hitintills har någon kasson dock kunnat läggas på dessa spekulanter genom att de drabbades åtminstone av de norrländska arrende- och vanhävdslagarna. Nu lämnas fältet i högsta grad öppet för dem genom jordsakkunnigas överraskande, av ingen begärda förslag. Om detta genomföres, komma ropen ännu ivrigare att höjas för att hellre låta bolagen fritt köpa. Om då skulle ifrågasättas att lösa frågan i stället genom de enskilda spekulanternas inrangerande under förbudslagen, skulle detta säkerligen för andra gången möta ett indignerat motstånd. Då förloras ock det främsta vapnet för att kunna utsträcka bolagsförvärven eller helst alldeles upphäva förbudet mot desamma.

Sakkunniga medgiva själva att deras förslag är otillfredsställande. Men de föreställa sig som sagt, att enskilda spekulanter, som ej vuxit till yrkesmän, ej äro av större betydelse, samt slå sig till ro med att »därest rörelsen växer» blir spekulanten snart att anse såsom yrkesmässig utöware av trävaruhandeln. Det är dock väl bekant att större affärer i vår tid i regel anta aktiebolagsformen. De enskilda spekulanterna, som norrlandslagstiftningen velat nå med sina bestämmelser, har enligt vad man hittills ansett och all utredning givit vid handen, varit just den stora skaran av småköpare som icke på grund av

dessa köp bliva yrkesidkare med därav följande skyldighet att föra handelsböcker. Till denna kategori höra ock bolagens bulvaner. För övrigt blir icke ens i det undantagsfall, att en enskild person småningom köper upp en mängd hemman och såsom ägare till ett vart av dem avyttrar någon skog från hemmanet till avverkning på stället eller annorledes, därmed yrkesmässig utövare av trävaruhandel.

Rätta förhållandet med även detta underminerande av norrlandslagstiftningen är förmodligen något juridiskt inflytande, som tagit hänsyn till bekvämlighet och mindre bekymrat sig om saken.

4) Det synes mig riktigt, att arrende- och vanhävdslagarna helst böra båda äga tillämpning på samma slags fastigheter, såvitt det rör deras storlek. Även här har förslaget dock upptagit såsom *minimum 2 hektar odlad jord*. Ängsmarkens betydelse i de övre delarna av Norrland såsom väsentlig beståndsdel i ett jordbruk förbises. En del före detta bondejordbruk där uppe komma således att obehörigen lämnas utanför lagen och bliva obönhörligen förr eller senare förvandlade till arbetarbostäder.

5) Man hade hoppats, att norrlandskommitténs och andra kammarens uppfattning att på sådana jordbruk, om vilka här är fråga, *både arrende- och vanhävds-lagen* skulle, på sätt även jordkommissionen hemställt, bliva *tillämpliga*. Jord-sakkunnigas förslag söka grusa även denna förhoppning trots att detta måste ligga i sakens antur och även av den Wihlborg-Nilssonska undersökningen ansetts erforderligt. Sakkunnigas instruktion förklarar visserligen mycket. Det må dock basinnas, att jordens hävd är för ett jordbruk minst lika viktigt som åbyggnaderna. Den befarade konflikten mellan jordägare och arrendator för de nu ifrågavarande fallen är bara en teori. För den, som vet hur landet ligger, är det uppenbart, vilken präktig utväg för gamla bondebruks förvandling till arbetarbruk döljer sig bakom sakkunnigas förslag, att vanhävdslagen ej skall gälla för utarrenderade bolags- och spekulanthemman annat än i fråga om åbyggnaderna. Bestämmelsen kommer alltmer att utnyttjas därtill, i den mån norrlandslagstiftningen, såsom nu sker, slag i slag undermineras och vederbörande jordägare börja förstå att vad som helst åter är tämligen tillåtet. Till arbetarbruk behövs främst byggnader, varemot det kan vara mera likgiltigt hur jorden skötes. De förenämnda i jordbruksdepartementet vilande ansökningarna från bolag att förvärva sina bulvanhemman med stöd av 1925 års bräsch i den norrländska förbudslagen lämna en oförbehållsam och tragisk upplysning om utvecklingen och om *jordbrukskommissionernas klavbundenhet eller undfallenhet*. Jordsakkunnigas förberörda försäkran omsider om vikten av de gamla brukningsdelarnas bevarande är platonisk och förlorar betydelse genom sådana föreskrifter som den ifrågavarande.

6) *Till samma resultat medverkar också andra paragrafen*. Första stycket är teoretiskt riktigt men i dessa hänsynslöst intressebetonade förhållanden kommer den merendels eller åtminstone mycket ofta att användas till spegelfäkteri utan någon som helst kontroll. Detta är en gammal erfarenhet. De förenämnda ansökningarna om förvärv av bulvanhemman avspegla till och med ofta utvecklingens gång. Man har låtit jordbruken förfalla, jordkommissionen har ej vidtagit någon åtgärd och nu skyller man med stöd ibland på okontrollerade, kanske ock betalda intyg på, att jorden är för dålig för jordbruk. Den norrländska vanhävdslagen sökte genom sin andra paragraf åtminstone i någon mån dämpa detta missförhållande. När det däremot under avvitrtingarnas tid gällde för industrien att få gratis skogstilldelningar av kronan i mån av verkställda nyodlingar, så gjordes ofta skenodlingar just på till jordbruk otjänlig mark. Reflexionerna göra sig själva. Norrlandslagets formulering bör åtminstone bibehållas.

Andra stycket i förslaget andra paragraf är också teoretiskt riktigt men

kommer att utnyttjas okontrollerat på enahanda sätt som ovan sägs. Det sammanhänger med förslaget tredje paragraf och har ingen motsvarighet i norrlandslagen eller jordkommissionens förslag. Denna bestämmelse kommer att i praktiken missbrukas till lagarnas kringgående. Den kontroll, som är lagd i länsstyrelsernas hand, betyder enligt erfarenheten i regel föga. De flesta sådana ansökningar komma att utan vidare tämligen okontrollerat bifallas.

7) *Organisationen av lagens uppsikt* föreslås lika med gällande lag (förslaget tredje paragraf). I motiven uttalas tvekan om dess lämplighet och en förändring ställes på framtiden i samband med annan lagstiftning. Detta senare är ett symptom på ett trevande fram emot den av jordkommissionen föreslagna organisationen av en ledning för de sociala jordfrågorna. De förenämnda ansökningarna om dispens för förvärvande av bulvanhemman avslöja den nuvarande uppsiktens otillräcklighet. Konungens utnämning av ledamöter i jordbrukskommissionerna lärer förmodligen också vanligen ske på länsstyrelsernas förslag, som med hänsyn till länsstyrelsernas begripliga sympati i regel för storindustriens maktställning icke heller kunna vara tillfredsställande. Vid resor i orterna hör man mången gång klagomål över jordkommissionens i länet överksamhet. Denna angelägenhet måste med allvar uppmärksammas av dem, som vederbör.

8) Norrlandslagen försvagas ock därigenom att enligt förslaget sjunde paragraf *bibehållas gällande lags bötesbelopp* trots penningvärdets synnerliga fall sedan år 1909. Jordkommissionen föreslog en straffskärpning genom ett mer effektivt ingripande emot synnerligen grov vanhävd i förening med uppenbar tredska. Denna skärpning har i förslaget uteslutits utan att ersättas med ökade bötesstraff för besvärande omständigheter.

Undertecknad vågar petitionsvis anhålla, att vid utarbetande av proposition till lag om uppsikt å vissa jordbruk hänsyn måtte tagas till ovanberörda preliminära erinringar.

Stockholm den 1 oktober 1926.

Underdånigst

CARL LINDHAGEN.

## Jordkommissionens utkast till lag angående vissa jordbruksarrenden.

### 1 §.

Denna lag skall tillämpas å arrende av jord å landet, som vid arrendeavtalens ingående tillhör

- 1) bolag eller förening för ekonomisk verksamhet,
- 2) enskild person, vilken icke är mantalsskriven å fastigheten eller å därmed sambrukad fastighet och uppenbarligen besitter densamma huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen eller eljest i spekulationssyfte, samt
- 3) annan enskild person eller fideikommiss, där arrendet avser till huvudgård hörande hemman, hemmansdel, torp eller annan jordbrukslägenhet.

Vid bedömande av frågan, huruvida fastighet besittes för skogsavkastningens tillgodogörande eller eljest i spekulationssyfte, skola i samma ägares hand befintliga, genom ägostyckning eller jordavsöndring skilda områden av samma hemman betraktas såsom en fastighet.

I vad mån undantag från vad nu stadgats må äga rum förmåles i 2—4 §§.

### 2 §.

Denna lag skall ej tillämpas, därest arrendet omfattar odlad jord till större areal än tjugufem hektar, eller därest i arrendet icke ingår inrösningsjord till en vidd av minst fyra hektar eller ock odlad jord till en vidd av minst två hektar.

### 3 §.

Denna lag äger ej tillämpning å arrendeavtal, som avslutas mellan äkta makar eller mellan skyldemän i rätt upp- eller nedstigande led eller mellan syskon eller mellan ett syskon och det andras avkomling eller mellan dem, av vilka den ena är eller varit gift med den andres släkting i rätt upp- eller nedstigande led, eller mellan adoptant och adoptivbarn.

### 4 §.

Visas särskilda omständigheter böra föranleda därtill, att skriftligen upprättat arrendeavtal undantages från tillämpning av denna lag eller någon dess föreskrift, äger jordkommissionen i det län, där fastigheten är belägen, att medgiva sådant undantag.

Såsom sådan omständighet, som nu sagts, skall särskilt anses, om det arrenderade området till sin beskaffenhet är sådant, att därå drivet jordbruk icke lämnar huvudsaklig bärgning åt en medelstor familj.

Skall arrendeavtal undantagas från tillämpning av denna lag eller någon dess föreskrift, gälle i stället vad om arrende i allmänhet är stadgat.

Avslås ansökning, som nu sagts, skall, därest arrendeavtalet ej annorlunda stadgat, detsamma anses förfallet.



## 5 §.

Jordkommissionen äger att på ansökan med bindande verkan meddela förklaring, att denna lag ej är å visst arrendeavtal tillämplig.

## 6 §.

Arrendeavtal skall upprättas skriftligen, och varde i avhandlingen upptagna samtliga villkor, som betingas. Ändring eller tillägg, som ej avfattas skriftligen, vare utan verkan.

Brukar någon mot lega jord och har skriftlig avhandling därom ej upprättats, vare, därest denna lag är tillämplig å arrendet, jordägaren pliktig att, när brukaren sådant äskar, genom skriftlig handling bekräfta den brukaren sålunda tillkommande arrenderätt. Vill jordägaren ej utgiva sådan handling, må domstol på yrkande av brukare stadfästa arrenderätten sådan densamma, enligt vad om avtalet kan utredas och denna lag överensstämmer, finnes böra lagligen bestämmas. Sådant beslut av domstol medför samma verkan som skriftligt av vittnen styrkt arrendekontrakt, dock att, där in-teckning sökes på grund av beslutet, ansökningen ej må bifallas, innan beslutet vunnit laga kraft.

## 7 §.

Upplåtelse på arrende skall ske på viss tid, ej understigande femton år eller ock för arrendatorns livstid. Är icke arrendetiden så bestämd, som nu sagts, skall avtalet anses ingånget för en tid av femton år.

## 8 §.

Den, som till annan upplåter jord på arrende, må ej i vidare mån än som överensstämmer med vad här nedan stadgas förbehålla sig eller annan ägare av fastigheten rätt att frånträda avtalet före arrendetidens slut.

Har arrendatorn i avtalet förbehållit sig rätt att före arrendetidens utgång uppsäga arrendet, vare det gällande.

## 9 §.

Lega skall utsättas i penningar eller naturalster och skall vara till beloppet bestämd.

Inträffar i orten allmän svårare missväxt, njute arrendatorn skäligen nedsättning i legan. Kunna parterna ej enas om nedsättningens storlek, bestämmes det av skiljemän, såsom i 2 kap. 8 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom sägs.

## 10 §.

Utan jordägarens medgivande må ej arrendatorn åt annan till brukande upplåta fastigheten eller del därav.

Är arrendeavtalet avslutat för viss tid, vare arrendatorn berättigad att överlåta arrendet till sin maka eller barn eller adoptivbarn så ock till barns eller adoptivbarns make, för så vitt jordägaren skäligen kan nöjas med denne.

Vill arrendatorn överlåta arrendet till annan än nu är sagt, bjude jordägaren att återtaga fastigheten mot skyldighet att gälda arrendatorn skäligen lösen. Vill ej jordägaren det, eller har han ej inom en månad efter det hembudet gjordes förklarat sig villig därtill, vare arrendatorn öppet att i sitt ställe sätta annan, med vilken jordägaren skäligen kan nöjas. Vill jordägaren återtaga fastigheten men kan ej överenskommelse träffas om vad i lösen bör utgå, varde beloppet bestämt vid avträdessyn, som nedan sägs.

Tvist, huruvida jordägaren bör kunna skäligen åtnöjas med någon, till vilken arrendet överlåtits, prövas av jordkommittén i orten. Över dennas beslut må klagan inom trettio dagar föras hos jordkommissionen inom länet.

### 11 §.

Dör arrendatorn före arrendetidens utgång, skall, där ej för sådant fall arrendeavtalet innefattar annat förbehåll, avtalet fortfarande vara gällande.

Vid livstidsarrende skall arrendatorns hustru, där äktenskapet var ingånget, innan avtalet slöts, efter arrendatorns död så länge hon förbliver änka, njute arrendet till godo, med mindre annorledes var avtalat; går hon i nytt gifte, må jordägaren uppsäga avtalet.

### 12 §.

Vid arrendetidens slut äger arrendatorn rätt till förnyat arrende för en tid av femton år, för så vitt han ej i märklig mån eftersatt vad honom enligt 17 § ålegat eller det på grund av särskilda förhållanden skulle för jordägaren medföra avsevärt men att hava fastigheten fortfarande upplåten på arrende.

Har arrendatorn under arrendetiden avlidit och finnes efter honom barn eller adoptivbarn eller barns eller adoptivbarns make, tillkomme denne, där ej för sådant fall arrendeavtalet innefattar annat förbehåll, enahanda rätt till förnyat arrende; dock endast för så vitt jordägaren kan skäligen åtnöjas med honom.

Vill arrendatorn ej tillgodonjuta denna rätt eller förmenar jordägaren, att densamma ej bör tillkomma arrendatorn, give det andra parten tillkänna senast sex månader före arrendetidens utgång på sätt som om uppsägning finnes stadgat.

Har dylikt tillkännagivande från jordägarens sida skett, åligger det honom, därest arrendatorn påfordrar förnyat arrende, att inom fem månader före arrendetidens utgång hänskjuta tvisten till avgörande av skiljemän såsom i 2 kap. 8 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom omförmåles vid äventyr att arrendeavtalet eljest skall anses förlängt på femton år i enlighet med denna lag.

Jordägaren skall anses hava hänskjutit tvisten till skiljemän, när han lämnat motparten skriftlig underrättelse om sitt val av skiljeman.

### 13 §.

Vill någon i fall som 12 § omförmåler påkalla ändring i arrendevillkoren, skall tillkännagivande därom med uppgift å de ändringar, som äskas, göras inom tid och på sätt, som i tredje stycket sagda paragraf sägs. Part, som sålunda påkallat ändring i arrendevillkoren, har att, därest skriftlig överenskommelse med andra parten angående ändringen ej kan träffas, såsom i 12 § fjärde och femte styckena sägs, hänskjuta frågan till avgörande av skiljemän. Försummas det, vare frågan om ändringens vidtagande förfallen.

Ej må av arrendatorn verkställda förbättringar föranleda förhöjning av arrendeavgiften.

### 14 §.

Är vid arrendetidens utgång frågan om arrendeavtalets förlängning ännu på prövning beroende, vare arrendatorn ej skyldig frånträda arrendet. Prövas därefter vid frågans slutliga avgörande förnyat arrende ej tillkomma arrendatorn, vare arrendatorn skyldig avflytta å den fardag, som infaller näst efter det avgörandet skett. För den tid arrendatorn efter arrendetidens utgång fortfarande med brukningen, gälle de förutvarande arrendevillkoren. Har uppskovet med frågans avgörande vållats av arrendatorn, vare han skyldig

gälda jordägaren skadestånd. Kunna parterna ej enas angående skadeståndet, skall frågan avgöras av skiljemän såsom i 2 kap. 8 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom sägs.

Vad nu sagts om arrendatorn, gälle jämväl arrendatorns anhörig, som i 12 § sägs, därest han framställt anspråk å rätt till arrende.

#### 15 §.

Jordägaren åligger att vid tillträdet tillhandahålla arrendatorn för jordbrukets bedrivande nödiga byggnader i ett efter ortens förhållande behörigt skick samt att, där under arrendetiden nödigt hus tarvar ombyggnad, sådan verkställa.

Brister jordägaren i vad sålunda åligger honom, äge arrendatorn fordra att vid syn, som i denna lag sägs, förelägges jordägaren viss tid, inom vilken han skall hava fullgjort arbetet, ävensom beräknas den kostnad, arbetet anses betinga. Utför jordägaren icke arbetet inom föreskriven tid, äge arrendatorn utföra det i jordägarens ställe och, sedan det blivit godkänt vid ny syn, undfå gottgörelse med det vid den första synen fastställda belopp; vill arrendatorn hellre uppsäga avtalet, vare det honom öppet, där ej bristen är av allenast ringa betydelse. För den tid fastigheten är i bristfälligt skick njute arrendatorn skäligen nedsättning i arrendeavgiften; äge ock rätt till skadestånd.

#### 16 §.

Vid tillträdet skall jordägaren överlämna fastighetens trädgård, åker och äng, beteshagar, hägnader, diken, vägar, broar, brunnar, vattenledningar och andra inrättningar i ett efter ortens sed behörigt skick. Eftersätter jordägaren vad sålunda är föreskrivet, må arrendatorn bättra vad som brister samt därför njuta ersättning, efter ty i 22 § stadgas.

#### 17 §.

Arrendatorn åligger att väl hävda jorden samt vårda och underhålla nödiga byggnader och övriga fastighetens tillhörigheter, så att icke något under arrendetiden försämras; äge dock till botande av brandskada, som utan arrendatorns vållande timar å byggnad, av jordägaren undfå skäligen gottgörelse för kostnaden.

Eftersätter arrendatorn vad sålunda åligger honom, ersätte han jordägaren efter ty i 22 § stadgas, äge ock jordägaren fordra att vid syn enligt 23 § förelägges arrendatorn viss tid, inom vilken han skall hava avhjälpt bristen, ävensom beräknas den kostnad, arbetet därmed anses betinga. Utför arrendatorn icke arbetet inom föreskriven tid, äge jordägaren antingen uppsäga avtalet i enlighet med vad i 40 § sägs eller ock utföra arbetet i arrendatorns ställe samt, sedan det blivit godkänt vid ny syn, utan avvaktan på arrendets upphörande undfå gottgörelse med det vid första synen fastställda belopp.

#### 18 §.

Finnes å fastigheten byggnad, som enligt vad vid tillträdessynen bestämts icke är att hänföra till de för jordbrukets bedrivande nödiga hus, skall den anses undantagen från arrendet, där ej i avtalet annorlunda stadgas. Ingår byggnaden i arrendet, gälle, såframt ej annorledes är avtalat, angående nybyggnads- och underhållsskyldighet vad angående nödig byggnad är stadgat.

Har i arrendeavtalet jordägaren utfäst att å fastigheten uppföra byggnad eller att eljest försätta fastigheten i visst skick, men underlåter han det, vare lag som i 15 § andra stycket sägs.

## 19 §.

Har arrendatorn på egen bekostnad å fastigheten uppfört byggnad, eller har han utöver vad honom ålegat verkställt plantering av fruktträd, bärbuskar eller prydnadsträd eller eljest å fastigheten nedlagt kostnad, hembjude det jordägaren till inlösen, när han frånträder arrendet. Vill jordägaren lösa, men kan ej överenskommelse träffas om vad i lösen bör utgå, skall frågan därom avgöras, där så ske kan, vid avträdessyn, men eljest av skiljemän i den ordning, som i 2 kap. 8 § av lagen om nyttjanderätt till fast egendom för däri avsett fall stadgas. Vill ej jordägaren lösa, eller har han ej inom en månad efter det hembud gjordes förklarar sig därtill villig, äge arrendatorn bortföra vad han påkostat; återställe dock jord eller byggnad i det skick, vari han mottog det.

Är ej vad arrendatorn sålunda äger från fastigheten skilja därifrån bortfört inom tre månader från det arrendet upphörde, tillfalle det jordägaren utan lösen.

Äro till byggnad eller annan anläggning ämnen hämtade från fastigheten, må byggnaden eller anläggningen ej borttagas, innan värdet av vad från fastigheten tagits blivit jordägaren gottgjort; skolande ersättningen, där ej överenskommelse kan träffas, fastställas i den ordning nyss är sagt.

## 20 §.

Utan jordägarens samtycke äge arrendatorn ej bortföra gödsel från fastigheten, ej heller, innan arrendet upphör, därifrån föra stråfoder; har arrendatorn, när han skall avflytta, stråfoder kvar, vare han där ej annorlunda avtalats, pliktig att till pris motsvarande hälften av det i orten för dylikt foder gångbara överlåta det till jordägaren. Kan ej överenskommelse träffas om den ersättning, vilken sålunda bör utgå, skall denna bestämmas i den ordning, som 19 § för däri avsedda fall stadgar.

## 21 §.

Till efterrättelse mellan jordägaren och arrendatorn skall å fastigheten för rättas tillträdesyn. Sådan syn må ej hållas tidigare än sex månader före tillträdesdagen eller senare än sex månader efter samma dag.

Vid tillträdesyn skall undersökas allt vad till fastigheten hör; och tillhör det synemännen särskilt:

1) att bestämma, vilka å fastigheten befintliga hus äro nödiga för jordbrukets bedrivande; att insyna dessa så ock annan byggnad, som på grund av bestämmelse i avtalet må ingå i arrendet; att avgöra, huruvida nybyggnad eller reparation erfordras för att fastigheten skall vara behörigen bebyggd; samt att, där sådant arbete finnes erforderligt, uppgöra plan därför med kostnadsberäkning och förelägga jordägaren viss tid för arbetets utförande;

2) att efterse i vad mån de i 16 § omförmälda ägor och inrättningar icke äro i sådant skick, som där sägs; så ock att i penningar uppskatta fastighetens sålunda befunna tillträdesbrist.

## 22 §.

Vid arrendets upphörande skall å fastigheten hållas avträdesyn tidigast sex månader före avträdesdagen och senast sex månader efter nämnda dag.

Vid avträdesyn skall undersökas allt vad till fastigheten hör; och tillhör det synemännen särskilt:

1) att efter enahanda grunder, som finnas stadgade beträffande fastighetens tillträdesbrist, bestämma och i penningar uppskatta dess avträdesbrist, samt att,

där avträdesbristen är större än tillträdesbristen, ålägga arrendatorn att gottgöra jordägaren skillnaden, men i motsatt fall förplikta jordägaren att ersätta arrendatorn;

2) att, där arrendatorn är berättigad till lösen vid jordägarens återtagande av fastigheten före arrendetidens slut eller till ersättning efter ty i 32 § sägs, bestämma beloppet av vad sålunda tillkommer honom så ock att i fall, varom i 19 och 20 §§ förmäles, verkställa erforderlig uppskattning.

### 23 §.

Under arrendetiden må hållas särskild syn för ändamålet, som i 15 § andra stycket och 17 § andra stycket omförmäles, så ock där part eljest äskar avgörande, huruvida den andra parten behörigen utfört visst arbete, som i avseende å fastighetens underhåll och vård ålegat honom.

### 24 §.

Syn, som i denna lag avses, skall förrättas av tre därtill utsedda män, av vilka jordägaren och arrendatorn välja var sin av häradsnämnden eller bland ledamöterna i ägodelningsrätten eller de för lantmäteriförrättningar utsedda gode män i det tingslag, där fastigheten ligger, eller ock bland dem, som förut innehåft sådan befattning och äro därtill valbara, och de sålunda utsedda tillkalla tredje synemannen. Tredskas part att utse syneman, eller kunna de utsedda ej förena sig om valet av tredje synemannen, äger K. B. eller domaren eller utmätningsmannen i orten att på ansökning av den, som påkallat syn, förordna om valet.

Den, vilken såsom syneman deltagit i syn, därvid föreläggande meddelats om utförande av visst arbete å fastigheten, skall anses vald till syneman jämväl vid sådan särskild syn, som skall äga rum för att utröna, hur arbetet utförts.

Mot syneman gälle de jäv, som enligt vad särskilt är stadgat gälla mot skiljeman.

### 25 §.

När syn skall hållas, utsätte tredje synemannen dag för förrättningen å tid, då marken därför är tjänlig och underrätte övriga synemännen ävensom jordägaren och arrendatorn om dagen. Uteblir någondera parten, må synen icke hållas, där icke den uteblivne bevisligen underrättats om tiden för förrättningen.

Menar part, att syneman är jävig, anmäle det vid synen, och give synemännen däröver beslut. Ej må av part, som varit vid synen tillstädes, fråga om jäv senare väckas, där ej jävet blivit veterligt först efter synen, ej heller må i något fall jäv göras gällande annorledes än i sammanhang med klander av förrättningen; skolande beträffande rättighet för part att i rättegången göra gällande jäv mot syneman vad i fråga om domarejäv är i allmänhet stadgat i rättegångsbalken äga motsvarande tillämpning. Vad nu stadgats skall ock gälla, där part menar, att syneman, som förut suttit i nämnd eller ägodelningsrätt eller varit god man vid lantmäteriförrättningar, icke vidare är valbar till den befattning.

Där ersättningsbelopp skall av endera parten gäldas, varde beloppet av synemännen utdömt.

Yppas hos synemännen olika meningar, gälle den, varom två förena sig, eller om de alla äro av olika mening, tredje synemannens.

Över allt vad vid synen förekommit skall upprättas skriftlig handling, som

av synemännen undertecknas. Saknas synemans underskrift föranleder detta icke synehandlingens ogiltighet, där den undertecknats av två synemän och dessa å handlingen intygat, att den, vilkens underskrift saknas, deltagit i synen.

## 26 §.

Kostnaden för tillträdessyn och för avträdessyn skola jordägaren och arrendatorn gemensamt vidkännas. Kostnaden för särskild syn skall gäldas enligt de i 21 kap. 3 § rättegångsbalken för kostnad i rättegång stadgade grunder. Där ej annorlunda avtalats, må ej part förpliktas att till syneman gälda högre ersättning än som enligt resereglemente tillkommer nämndeman.

## 27 §.

Är jordägaren eller arrendatorn missnöjd med syn, som hållits på sätt och inom tid i denna lag sägs, äge efter stämning klandra densamma vid domstol; instämme dock sin talan inom nittio dagar från det synehandlingens delgavs honom, eller vare synen gällande. Om vad missnöjd part sålunda har att iakttaga skall i synehandlingens lämnas tydlig hänvisning.

Har vid syn, varom i denna lag sägs, part förpliktats att gälda visst belopp, gånge, sedan synen vunnit laga kraft, beskedet i verkställighet lika med domstols lagakraftgäande dom.

## 28 §.

Arrendatorn vare oförhindrad att å det arrenderade området verkställa nyodling; dock ej utan jordägarens medgivande å mark, därå finnes ståndsskog eller växtlig ungskogsbestånd.

## 29 §.

Utgör den arrenderade jorden allenast visst område av en jordägaren tillhörig fastighet, må arrendatorn, därest skriftlig överenskommelse med jordägaren därom ej kan träffas, hos jordkommittén i orten söka tillstånd att få till odling intaga till fastigheten hörande mark, som icke omfattas av arrendet.

Finner jordkommittén, att arrendatorn å den utarrenderade jorden utfört den nyodling och jordförbättring, som skäligen kan ifrågakomma, samt att han väl hävdat samma jord, må jordkommittén meddela arrendatorn tillstånd att till odling intaga därtill lämplig mark, dock ej i större utsträckning än som med hänsyn till storleken av det arrendatorn idkade jordbruket och omfattningen av den till fastigheten hörande mark, som, ehuru odlingsbar, ej blivit odlad, kan anses skäligt. Av jordägaren anvisad mark skall, därest den med hänsyn till sin beskaffenhet och belägenhet kan med samma fördel av arrendatorn uppodlas och brukas som annan ifrågasatt mark, vid tillståndets meddelande i första hand tagas i anspråk.

Tillståndet må ej avse mark, därå finnes ståndsskog eller växtligt ungskogsbestånd, eller mark, som kan erfordras till tomt, gata, väg, upplagsplats, sand-, ler-, grus- eller torvtäkt eller till ändamål för sten- eller malmbrott eller för kvarn, vattenverk eller fiske eller annat dylikt ändamål, ej heller mark, som redan är till annan för brukande upplåten eller med hänsyn till belägenheten lämpligare kan brukas tillsammans med annat å fastigheten drivet jordbruk.

## 30 §.

Vid meddelande av tillstånd enligt 29 § skall jordkommittén ange gränserna för den mark, tillståndet avser.

## 31 §.

Mark, som arrendator jämlikt jordägarens skriftliga medgivande eller jordkommitténs tillstånd intagit till odling, skall i alla avseenden anses inbegripen i arrendet med skyldighet för arrendatorn att till jordägaren utgiva den lega, som med hänsyn till markens beskaffenhet vid tiden för arrendatorns övertagande av densamma kan anses skäligen. Beloppet av legan bestämmes vid meningsskiljaktighet av skiljemän, såsom uti 2 kap. 8 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom sägs.

## 32 §.

Har arrendatorn genom nyodling eller annan jordförbättring än sådan, som avser bättrande av brister efter ty i 16 § sägs, på ett varaktigt sätt ökat fastighetens värde, njute han ersättning därför av jordägaren, när fastigheten avträdes; dock att ersättning för nyodling ej utgår med mindre arrendatorn före dess företagande hos jordägaren anmält sin avsikt att odla samt därvid angivit platsen och de ungefärliga gränserna för det tillämnade odlingsområdet ävensom i fall, som i 29 § sägs, jordägarens skriftliga samtycke eller jordkommitténs tillstånd erhållits.

Ersättning, som nu sagts, skall beräknas efter det ökade värdet, fastigheten till följd av nyodlingen eller jordförbättringen kan anses äga, då den av arrendatorn avträdes; dock må ersättningen ej överstiga den för arbetets utförande nödiga kostnad.

Har arrendatorn i avtalet tillförsäkrats rätt till ersättning för förbättring i vidare mån än nu är sagt, vare det gällande.

## 33 §.

Utan jordägarens tillstånd må arrendatorn ej å fastighetens ägor svedja eller verkställa bränning av jord.

## 34 §.

Finnes å den arrenderade jorden eller å jordägarens tillhörig fastighet, vartill denna hör, skog av därtill lämplig beskaffenhet, vare arrendatorn, i den mån det överensstämmer med ortens sed, berättigad att efter anvisning taga erforderligt bränsle och virke till underhåll av fastighetens åbyggnader ävensom till nödiga hägnader, hässjor och täckdikning samt nödiga redskap; dock må icke härigenom vare sig jordägaren hindras att framför arrendatorn taga det bränsle och det virke, som erfordras för hans eget jordbruk, eller arrendator av annat under fastigheten lydande jordbruk tillskyndas intrång i honom tillkommande rätt att erhålla bränsle och virke till husbehov.

Har genom annat jordägarens åtgörande än i första stycket avses skogstillgången å fastigheten under arrendetiden så medtagits att arrendatorn därigenom ej kan erhålla sitt bränsle- och virkesbehov täckt i samma omfattning som tillförne, vare jordägaren pliktig att på annat för arrendatorn lägligt sätt tillhandahålla denne vad som genom jordägarens åtgörande kommit att felas.

Utöver vad ovan är stadgat må arrendatorn ej i annan mån än arrendeavtalet bestämmer nyttja fastighetens skog.

## 35 §.

Arrendatorn må ej utan jordägarens medgivande avhända fastigheten torv eller annat, som ej är att hänföra till dess årliga avkastning.

## 36 §.

Finnes ej å den arrenderade jorden erforderligt bete för de hästar och nötkreatur, som kunna vinterfödas därå, och utgör denna jord allenast visst område av en jordägaren tillhörig fastighet, vare arrendatorn i den mån det överensstämmer med ortens sed berättigad till nödigt bete jämväl å annan till fastigheten hörande mark, som lämpar sig till betesmark, dock ej i vidare utsträckning än som kan ske utan att jordägaren kommer att sakna bete för av honom vinterfödda djur eller arrendator av annat under fastigheten lydande jordbruk lider intrång i honom tillkommande rätt till bete. Från att användas till bete må jordägaren undantaga mark, varå i skogsvårdssyfte vidtagits anordningar, som av betesrätten skulle lida märkligt intrång.

## 37 §.

Angående arrendatorns rätt till jakt och fiske å fastigheten är särskilt stadgat. Ej må arrendatorn förbjudas att för husbehov nyttja det fiske, som hör till den arrenderade jorden, i vidare mån än så vitt angår visst fiskevatten, där särskilda åtgärder av jordägaren vidtagits till fiskets förbättrande.

Omfattar arrendet all till en fastighet hörande inägojord, vare arrendatorn jämväl berättigad med det undantag, som nyss sagts, att till husbehov begagna den rätt till fiske, som i övrigt hör till fastigheten.

## 38 §.

Arrendatorn må ej förpliktas att ansvara för annan för fastigheten utgående skatt eller allmän tunga än som, enligt föreskrift i därom utfärdad lag eller författning, åligger brukare så ock för vägunderhållet in natura.

## 39 §.

Försättes arrendatorn i konkurs, äga borgenärerna uppsäga avtalet; sker ej uppsägning sist å trettionde dagen från inställeldagen i konkursen, svare borgenärerna för legoavtalets fullgörande till legotidens utgång eller, där uppsägning sker efter utgången av först sagda tid, intill dess på grund därav avtalet upphör att gälla.

Vill jordägaren själv uppsäga avtalet och återtaga fastigheten, äge därtill rätt, dock, där avtalet var ingånget för viss tid, endast mot skyldighet att gälda lösen, som i 10 § tredje stycket sägs. Var avtalet slutet med förbehåll om rätt för arrendatorn att sätta annan i sitt ställe, och inträffar konkursen efter det arrendatorn tillträtt fastigheten, må jordägaren ej uppsäga avtalet, där borgenärerna inom tre månader från inställeldagen i konkursen gitta visa, att överlåtelse skett i enlighet med avtalet; sker överlåtelse senare men innan jordägaren gjort bruk av sin rätt, vare han samma rätt förlustig.

Uppsäges avtalet av anledning, som nu sagts, vare jordägaren berättigad till skadestånd utan så är att han själv uppsade avtalet och ägde rätt därtill endast mot skyldighet att gälda lösen.

## 40 §.

Arrenderätten vare förverkad och jordägaren förty berättigad att uppsäga avtalet:

1) om arrendatorn dröjer med erläggande av arrende utöver en månad efter förfalldagen eller, där arrendatorn äger njuta nedsättning i arrendet enligt 9 § och före förfalldagen sådant påyrkat, efter det arrendets lägre belopp blivit slutligen bestämd;



2) om han gör sig skyldig till vanvård av fastigheten och icke, oaktat föreläggande om vanvårdens avhjälpande enligt 17 § skett, ställer sig detta föreläggande till efterrättelse, eller ock om jordägaren enligt lagen innefattande bestämmelser till förekommande av vanhävd å jordbruksfastighet gjorts ansvarig för vanvården, eller om han, där jordägaren, efter ty i 2 kap. 24 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom sägs, lämnat honom kreatur eller redskap till fastighetens bruk, eftersätter vad enligt sagda paragraf åligger arrendator och icke på tillsägelse vidtager rättelse;

3) om han nyttjar fastigheten till annat ändamål än vid upplåtelsen förut-sattes eller, där avtalet innefattar bestämmelse angående fastighetens hävd, avviker från vad sålunda bestämts och icke på tillsägelse vidtager rättelse;

4) om han å annan till brukande upplåter fastigheten eller del därav utan jordägarens medgivande eller i fall, som 10 § tredje stycket avser, överlåter arrendet å annan, utan att där givna föreskrifter iakttagits;

5) om han mot stadgandet i 20 § från fastigheten bortfört stråfoder eller gödsel;

6) om han å fastigheten eller annan jordägaren tillhörig mark förövar åverkan eller olovligen jagar eller fiskar;

7) om han å fastigheten olovligen försäljer brännvin, vin och öl;

8) om han, där någon, som är i hans tjänst, så förbryter sig som under 6) eller 7) är sagt, underlåter att, efter tillsägelse av jordägaren, så snart ske kan skilja den brottslige från tjänsten;

9) om han å fastigheten för eller tillåter andra föra ett lastbart eller lösaktigt leverne, så att egendomen därav varder beryktad; eller

10) om han, där avtalet eljest innehåller bestämmelse, vars iakttagande måste anses vara för jordägaren av synnerlig vikt, åsidosätter sådan bestämmelse.

Finnes i fall, som denna paragraf avser, vad arrendatorn låtit komma sig till last vara av ringa betydenhet eller har jordägaren i avtalet fritagit arrendatorn från påföljd av arrenderättens förlust, må ej arrendatorn skiljas från arrendet.

Uppsåges avtalet, vare jordägaren berättigad till skadestånd.

#### 41 §.

Har arrendatorn gjort sig skyldig till sådant förhållande, som i 40 § 1, 2, 3, 8 eller 9 sägs, men sker rättelse, innan jordägaren gjort bruk av sin rätt att uppsäga avtalet, eller har i fall, som i 40 § 4, 5, 6, 7 eller 10 avses, jordägaren icke uppsagt avtalet inom sex månader från det han fick kunskap om förhållande, som där avses, äge ej sedan jordägaren åberopa förhållandet såsom grund för arrendatorns skiljande från arrendet.

#### 42 §.

Sker uppsägning i fall, som 40 § omförmäler, äge arrendatorn kvarsitta till nästa fardag, där ej rätten eller överexekutor prövar skäligen ålägga honom att avflytta tidigare. Skall eljest arende upphöra efter uppsägning, skall avträde ske å den fardag, som inträffar näst efter sex månader från det uppsägningen skedde. Hade arrendatorn ej tillträtt fastigheten, när uppsägningen skedde, skall avtalet genast upphöra att gälla.

Vid livstidsarrende skall, när arrendet upphör till följd av arrendatorns eller hans änkas död, avträde ske å den fardag, som inträffar näst efter sex månader från dödsfallet.

## 43 §.

Har i arrendeavtal intagits villkor, som strider mot vad ovan i denna lag stadgats, vare det villkor utan verkan.

## 44 §.

Utöver de bestämmelser, denna lag innehåller, skola i avseende å arrendeupplåtelse, varå lagen har avseende, lända till efter rättelse stadgandena i 1 kap. av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, i vad dessa stadganden angår arrende, samt i 2 kap. av samm lag 4—6 §§, 22 § 24—28 §§, 29 § i vad den angår ändring eller tillägg, som avfattas skriftligen, 30—32 §§, 34 §, 35 §, 38 §, 40 §, 41 § samt i tillämpliga delar 42 §.

## 45 §.

Vid upprättande av arrendeavtal så ock i andra frågor, som röra arrendeförhållanden, äger arrendatorn påkalla hjälp och biträde av jordkommittén inom orten.

Denna lag träder i kraft den ..... , vilken dag lagen den 25 juni 1909 om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarna med däri senare gjorda ändringar och tillägg skall upphöra att gälla.

I fråga om nyttjanderätt, som upplåtits före nämnda dag samt lagens förhållanden till äldre lagstiftning, skola med de undantag, här nedan sägs, gälla de grunder, vilka beträffande arrende i allmänhet finnas stadgade i lagen om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

Har arrendatorn enligt avtal, ingånget före denna lags trädande i kraft vid arrendetidens utgång brukat fastigheten i minst femton år, äge rätt att på sätt och under villkor som i 12—14 §§ stadgas, få arrendet förnyat i enlighet med denna lag; och vare arrendatorn berättigad att härvid tillgodoräkna sig den tid, hans eller hans hustrus föräldrar eller adoptivföräldrar innehaft fastigheten.

Avser avtal, som blivit upprättat innan denna lag trätt i kraft, arrende för arrendatorns livstid eller på viss tid, vare för den återstående arrendetiden å upplåtelsen tillämpligt vad i 28—32 §§ stadgas.

**Reservation av C. Lindhagen i fråga om jordkommissionens utkast till lag angående vissa jordbruksarrenden.**

## 1 och 2 §§.

Då ostridigt den sociala arrendelagen och lagen om avlösning av vissa jordbruksarrenden böra omfatta samma slag av arrendeupplåtelser, må här anmärkas, att formuleringen i mitt utkast till avlösningsslag bör följas även i arrendelagen. Skillnaden mellan mitt och kommissionens förslag är huvudsakligen den, att enligt mitt förslag de båda lagarna böra söka omfatta alla bondgårdar, som en gång varit självständiga men sedan genom inköp eller annorledes råkat i beroende. Genom att här fastställa en maximi- och en mini-

migräns, kommer lagen lättligen, ja, med säkerhet i blindo avskilja från lagarnas hägn i sydligaste delarna av Sverige en del gamla bondgårdar, vilkas inägojord överstiger 25 hektar, samt i nordligaste Sverige, särskilt i lappmarkerna och Norrbotten, många, kanske en mängd före detta bondehemman med självständig jordbruksekonomi. Det möter ingen svårighet att undvika detta i lagstiftningen genom den av mig föreslagna formuleringen i avlösningslagen.

Skulle denna hemställan ej kunna bifallas, hemställer jag med hänsyn till förhållandena, särskilt i nordligaste Sverige och i lappmarkerna, att minimiarealen bestämmes till minst två hektar odlad jord samt ängs- och hagmark. Skälen därför äro närmare utvecklade i min reservation på denna punkt till kommissionens skrivelse den 10 januari 1923 rörande en provisorisk arrende-förlängningslag.

#### 4 §.

Mig synes anledning icke förefinnas, att ej, när särskilda omständigheter därtill föranleda, jämväl medgiva, att arrendeavtal, som formellt icke faller under lagen, skall kunna, i den ordning denna paragraf föreskriver, komma av sakliga skäl att göra det. Detta blir, såvitt jag förstår, alldeles oundgängligt, om kommissionens förslag till minimigräns för lagens giltighet antages. Därigenom äventyras nämligen, som sagt, att arrenden av gamla bondgårdar i lappmarkerna och andra delar av nordligaste Sverige bliva obehörigen undantagna från lagens skydd.

Uti andra stycket av denna paragraf lämnas till och med en indirekt föreskrift, att alla sådana arrenden, å vilka jordbruket icke lämnar huvudsaklig bärgning åt en medelstor familj, skall undantagas från lagen. Detta är ju en högeligen konstitutiv bestämmelse, som icke bör göras beroende av en ansökan. Den bör, ifall den är riktig, inflyta i 1 § såsom lagens första förutsättning. För min del kan jag emellertid icke förorda en sådan begränsning av lagen, vare sig det sker direkt eller indirekt. Denna bestämmelse äventyrar dessutom än mer, att ovannämnda arrenden av f. d. gamla bondgårdar i nordligaste delarna av landet undandragas lagens skydd. Alla för detta bondgårdar med självständig jordbruksekonomi måste enligt min mening falla under lagens hägn oberoende av subjektiva omdömen, huruvida familjen därav har sin huvudsakliga bärgning eller icke.

#### 5 §.

Jordkommissionen bör få en viss rätt att vid anmälan pröva även, om lagen är tillämplig å ett visst kontrakt. Rätt till klagan bör stå öppen i båda fallen. Det bör från centralstyrelsen medverkas till att i möjligaste mån lika lydande kontrakt begagnas i hela landet.

#### 6 §.

Andra stycket i denna paragraf är lånat från norrlandslagen och allmänna arrendelagen. Emot detta stycke bör till en början erinras, att det icke, åtminstone ej i dess nu föreslagna lydelse, har den ringaste praktiska betydelse. Ingen arrendator lär inlåta sig på en sådan äventyrlig och kostsam apparat som att anhängiggöra rättegång för att få ett muntligt arrendeavtal eller ett tyst medgivande därtill bekräftat genom skriftlig handling. Allra minst kan detta komma i fråga för arrendatorer, vilka intaga en sådan svag ställning, att de gentemot jordägaren icke ens kunnat genomdriva uppfyllelse av lagens föreskrift, att arrendeavtalet skall vara skriftligt. Framtvingandet av skriftligt

kontrakt eventuellt i sista hand genom rättegång bör därför enligt min uppfattning ovillkorligen utföras och kostnaderna förskottas av staten, när anmälan därom sker eller det eljest varder kunnigt att uppgörelsen i något fall ej bekräftats genom någon skriftlig handling.

En konsekvens av ett sådant statens ingripande kunde vara, att, såsom den finska lagstiftningen påbjuder, alla arrendekontrakt skola för prövning av deras laglighet underställas vederbörande myndighet. Kommissionen har dock, såsom mig synes med fog, ansett, att man i det längsta bör undvika en allt för omfattande administrativ apparat, och söka genom effektiva bestämmelser i övrigt åstadkomma ett frivilligt fullgörande av lagens bestämmelser.

En sådan effektiv bestämmelse synes vara föreskrift på detta ställe, att det blotta brukandet av jord mot lega medför enahanda skydd för arrendatorn, som lagen tillämnat det skriftliga avtalet. Därigenom berövas jordägaren allt intresse att åsidosätta bestämmelsen om skriftligt avtal. Ingen kan visserligen hindra en jordägare och en annan person bliva sams om, att den senare skall bruka jorden, så länge de därom äro ense och oberoende av lagens stadganden. Detta dock endast under förutsättning, att överenskommelsen är fullt frivillig även från arrendatorns sida, och att han sålunda i sitt eget intresse av någon särskild anledning icke önskar bliva bunden på annat sätt. Att lagen ej kringgås genom sådana enskilda överenskommelser, som å arrendatorns sida endast hava skenet av frivillighet, förekommes så vitt möjligt genom ett stadgande, att en sådan arrendator kan när som helst påkalla, att det inleda brukandet betraktas såsom en upplåtelse enligt lagen.

Det synes mig föreligga så mycket större anledning att införa i lagtexten den sålunda ifrågasatta föreskriften, som gällande lags och den nu av kommissionen föreslagna lagens innehåll å denna punkt äro otydliga, och även inom kommissionen därför uttolkas på olika sätt. Man vet nämligen icke, vad detta brukande mot lega har för rättsverkning utom den, att skriftligt kontrakt kan framtvingas. Man frågar sig, om arrendatorn innan dess kan mot sitt bestridande godtyckligt uppsägas, om jordägaren är skyldig bygga husen, om odlingsrätt föreligger o. s. v. eller om dessa och andra arrendatorns förmåner enligt lagen eller till äventyrs vissa av dem inträda först i och med det, att skriftligt kontrakt upprättas eller domstol fattat sådant beslut, som i förevarande punkt säges.

#### 7 §.

För min del förordar jag, att upplåtelse tiden sättes till tjuugu år såsom norrlandskommittén föreslog samt numera är brukligt vid kronans arrenden och även vid arrenden till akademihemman med flera dylika fastigheter. Såsom skäl för femtonårsperioden har anförts, att det ej behöves någon längre arrendetid, när såsom förslaget åsyftade, arrendatorn också beredes optionsrätt till förnyad upplåtelse. Emellertid förekommer numera sådan rätt även vid kronans utarrenderingar, och ändock har arrenderätten där bibehållits till tjuugu år för varje gång. Kommissionens förslag kan även rent psykologiskt ha den verkan, att om riksdagen avslår optionsrätten, kommer femtonårsperioden att kvarstå, utan att någon förhöjning därav kan genomdrivas såsom en eljest naturlig följd av kommissionens egna motiv till dess förslag om upplåtelse-tider. Det finnes väl för övrigt ingen anledning att införa olika system för skilda jordområden. När nu tjuuguårsperioden vunnit burskap på ett stort område, synes den även böra i enighetens intresse fullföljas på det nu förevarande.

#### 8 §.

Uti andra stycket av denna paragraf stadgas, att om en arrendator i avtalet förbehåller sig rätt att före arrendetidens utgång uppsäga arrendet, skall det

vara gällande. Första stycket åter fränkänner jordägaren en sådan rättighet. Här göres således en åtskillnad mellan de bägge kontrahenterna, vilket är en naturlig konsekvens av lagens förutsättning eller att arrendatorn intager en ofriare ställning vid uppgörelsen. En motsägelse till denna ståndpunkt ligger emellertid uti att göra denna förmån för arrendatorn beroende av, att han själv förbehållit sig den i avtalet. Därmed upphäves — man kan gärna säga totalt — all praktisk betydelse av andra stycket. Arrendatorn kan visserligen, om han har utsikt till annat uppehälle, vilket numera sällan är förhållandet, underlåta att arrendera ett jordbruk. Är han emellertid nödsakad därtill, får han också finna sig uti de villkor, jordägaren betingar. Att i lagen skänka honom en rättighet att själv också göra betingelser, är endast ett sken och ingenting annat. Detta var också uppenbart för norrlandskommittén. Denna betonade »den norrländska allmogens ådagalagda oförmögenhet att gentemot trävaruindustriens målsmän bevaka sina intressen» samt föreslog därför följande stadgande: »Arrendatorn äge i varje fall att, sedan fem arrendeår tilländagått, avträda arrendet å tid, vartill detsamma blivit av honom i laga ordning uppsagt.» Detta är rent spel och ett mänskligt innehåll. Emellertid ligger även i detta förslags avvaktan på fem arrendeårs förlopp en kompromiss, vilken kunde vara begriplig, då det gällde att för första gången föreslå en lagstiftning, som måste genomdrivas även i den dåvarande första kammaren.

Numera borde tiden vara mogen att taga steget fullt ut och medgiva en arrendator rätt att när som helst avträda arrendet, dock efter i laga ordning gjord uppsägning. Det blir säkerligen endast i ett färre antal fall, som en arrendator kommer att begagna sig därav. Tillfällena till livsuppehälle i detta land bli allt sparsammare och de flesta få vara glada, om de överhuvud taget kunna erhålla något. Kan emellertid en arrendator genom en slump nå en bättre och tryggare ställning bör tillfälle också beredas honom att kunna begagna sig av detsamma, innan det är för sent. Hans ställning är i detta avseende alldeles olik jordägarens. Jordägaren, som har sin utkomst och uppehälle på annat håll, har sin frihet utan att vara beroende av arrendatorn. Verklig likställighet i sak och ej skenbart blott i form kräver då, att arrendatorn å sin sida ej skall behöva vara bunden vid torvan av jordägarens vilja utan möjlighet att kunna gripa ett erbjudet tillfälle i flykten.

På grund av vad sålunda anförts föreslås att andra stycket erhåller följande lydelse: »Arrendator äge i varje fall att avträda arrendet å tid, vartill detsamma blivit av honom i laga ordning uppsagt.»

### 9 §.

Mig synes tillfälle till en prövning av arrendevillkoren under pågående arrendetid böra beredas även vid andra katastrofer än missväxt såsom vid våldsamma konjunkturväxlingar.

### 9, 12, 14 §§.

Skiljenämnd med representation från båda parterna synes mig böra utbytas mot en nämnd, sammansatt av ojäviga personer. Behålles skiljenämnd kan ifrågasättas, om ej ordföranden åtminstone alltid bör tillsättas utifrån. Jordägaren såsom den förfarnare och mäktigare har merendels större utsikter att genom sin representant avlocka arrendatorns representant bifall till valet av en person efter jordägarens sinne.

### 12 §.

Såsom en konsekvens av vad som anförts under 7 § föreslås, att tiden för det förnyade arrendet bestämmes till tjugu år. Då meningen är att en options-

rätt skall kunna vid varje optionstids slut ytterligare erhållas, bör detta för säkerhets skull tydligt uttalas i lagen.

#### 15 och 17 §§.

Den norrländska arrendelagen ålägger jordägaren att verkställa de för nödig byggnads bibehållande i brukbart skick erforderliga större reparationer, under det arrendatorn åligger att avhjälpa sådana under arrendetiden uppkomna brister, som endast föranleda mindre reparationer. I kommissionens förslag äro alla reparationer lagda på arrendatorn och någon skillnad på större och mindre reparationer förekommer icke där.

Det synes mig icke föreligga någon anledning att i förslaget frångå norrländslagens bestämmelse. Att i förslaget arrendatorn tillagts optionsrätt till förnyat arrende kan icke vara tillräckligt skäl för en sådan omkastning i grundsatser. Optionsrätten är tillkommen av rättvisa mot arrendatorn och omtanke om jordbruket. Att då taga tillbaka denna förmån delvis genom att pålägga arrendatorn en ny börda är så mycket mindre av förhållandena påkallat, som den i förslaget upptagna optionsrätten ingalunda är arrendatorn med någon trygghet tillförsäkrad. Den kan lätt spelas honom ur händerna på ett eller annat av de medgivna sätten.

Jag förordar således, att även i detta stycke bibehålles den norrländska arrendelagens åtskillnad mellan större och mindre reparationer och dess föreskrifter om dessas avhjälpande.

#### 26 §.

I fråga om skyldighet att gälda kostnaden för till- och avträdessyn förordar jag norrlandskommitténs och andra kammarens gamla ståndpunkt, enligt vilken jordägaren, dock med vissa undantag, skall gälda kostnaden samt garanti uppställes mot oskäligen synekostnad.

#### 28 och 29 §§.

I likhet med norrlandskommittén anser jag arrendatorn böra vara berättigad att verkställa nyodling även å mark, därå finnes ståndsskog eller växtligt ungskogsbestånd. Uti våra lagar om skogsvård å enskild mark utsäges, att jordbrukspolitik går före skogspolitik. Det föreskrives, att skogsvårdsföreskrifterna icke äga tillämpning då det gäller »skogsmarks uppodling till trädgård, åker eller äng eller användande till byggnadstomt eller annat likartat ändamål». Meningen med den sociala arrendelagen är att giva arrendatorn något av den gamle bondens fria ställning samt att befrämja jordbrukets utveckling på arrendegårdarna liksom förr kunde ske, då en fri bonde satt på gården. Förslagens bestämmelse, hämtad från gällande norrländslag, är liksom i många andra punkter en försämring i följd av en sammanjämkning mellan första och andra kammaren. Dylika episoder böra väl ej få vara fortfarande vägledande, då det nu gäller att skapa ny lag för södra och mellersta delarna av landet samt avhjälpa den norrländska arrendelagens brister.

Det i 29 § föreskrivna besöket av hela jordkommittén måste i de flesta fall bliva en alltför dyr sak och avskräcka en arrendator från att verkställa en nyodling. I de stora norrländska socknarna med de långa avstånden synes mig en dylik apparat verka som ett rent spektakel. Det är en gest i lagen men ingen realitet, som skänkes arrendatorn. Någon nyodling med stöd av denna paragraf blir säkerligen aldrig verkställd. Det bör vara nog med *högst* två medlemmar i kommittén och tillika givas möjlighet att i stället även tillkalla andra sakkunniga, såsom nämndemän, skiftesgodemän, lantmätare och lantbruksingenjörer samt hushållningssällskapens agronomer.

### *Övergångsbestämmelser.*

Meningen med en social arrendelag bör vara, att de fördelar, som den medför, skola tillgodokomma i första hand den levande generationen arrendatorer, som bruka jorden vid lagens tillblivelse. Det är missförhållandena med deras arrendejordbruk, som föranlett lagstiftningen, och som sålunda väl böra i första hand avhjälpas av densamma. Norrlandskommittén sökte efter olika linjer i vissa avseenden tillmötesgå dessa rimliga anspråk. Den formellt juridiska doktrinen, att lagar ej må vinna retroaktiv verkan, ansågs emellertid av 1906—1907 års regering böra vinna tillämpning även på förevarande sociala lagstiftning. Att sedan vinna ändring i regeringens förslag på denna punkt försöktes förgäves vid riksdagarna 1907, 1908 och 1909. Därigenom undandrogs på olika sätt en stor del av den levande arrendatorsklassen lagens förmåner.

Nu måste frågan upptagas igen i hela sin vidd. Även enligt den nu förordade lagstiftningen böra ifrågasättande varaktiga arrenden betraktas såsom mera en den jordbrukande befolkningens sannskyldiga tillhörighet. Därför har nu även ifrågasatts en rätt för arrendatorerna att få frilösa arrendena och i detta avseende giver den förordade lagstiftningen jämväl arrendatorer med kontrakt, som tillkommit före den sociala arrendelagens ikraftträdande, rätt begagna sig av denna lösningsrätt. Meningen är, att åkerbruket förr eller senare skall bli hans och hans arvingars fria jordbesittning. Det synes då vara så mycket mindre anledning att icke tillerkänna den levande generationen arrendatorer även förmånen av arrendelagens fördelar.

Såsom av kommissionen framhållits skulle genomförandet av den av kommissionen förordade arrendeförlängningslagen i mycket bana väg för en sådan övergång till de nya förhållandena. Men fullt tillräcklig är den icke. Någon garanti finnes särskilt icke mot att arrendatorn, som den nya lagstiftningen vill tillägga både optionsrätt till förnyat arrende och inlösningsrätt, likväl skall kunna vid den förlängda arrendetidens utgång uppsägas från arrendet och nödgas byta plats med en annan. Övergångsbestämmelserna i lagen böra därför enligt min uppfattning avfattas så, att den nya lagen till alla delar blir tillämplig även å äldre arrenden med möjlighet till därav påkallade jämkningar i arrendevillkoren på sätt i 13 § ifrågasättes.

---

**Utdrag ur C. Lindhagens utkast inom jordkommissionen till lag om avlösning av osjälvständiga jordbruk samt förbättring av ofullständiga jordbruk.**

#### *Om osjälvständiga jordbruk, som må avlösas.*

##### 1 §.

Enskild tillhörigt jordbruk, vilket på ett varaktigt sätt pläгат upplåtas på arrende, må kunna genom statens mellankomst avlösas och förvandlas till självständigt jordbruk för de fall, under de villkor och i den ordning denna lag stadgar.

Jordbruk skall anses hava på ett varaktigt sätt pläгат upplåtas på arrende, då det vid avlösningstillfället under minst femton år i följd brukats av annan än jordägaren. Har formen av arrendeupplåtelse avbrutits i sannolik avsikt att kringgå denna lag eller eljest utan rimlig orsak, skall tiden för dylikt avbrott inräknas i den förutnämnda tidsföljden.

## 2 §.

Beträffande skyldighet för jordägaren att avstå jordbruk enligt 1 § skall gälla följande:

1. Arrendejordbruket å själva huvudgården till hemman eller hemmansdel, tillhörig bolag eller förening för ekonomisk verksamhet, skall avstås oavsett jordbrukets storlek.

Lag samma vare beträffande arrendejordbruket å själva huvudgården till hemman eller hemmansdel, tillhörig enskild person, som ej är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, samt uppenbarligen besitter fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen eller eljest i spekulationssyfte.

2. Arrendejordbruket å kameralt självständig fastighet, lydande under huvudgård, skall, oavsett vem som är ägare till fastigheterna, avstås, därest förenämnda jordbruks odlade jord ej överstiger tjugufem hektar.

3. Arrendejordbruket å torp eller annan kameralt osjälvständig jordbrukslägenhet skall, oavsett vem som är ägare till huvudfastigheten, avstås, därest jordbrukets odlade jord ej överstiger tjugufem hektar, samt jordbruket omfattar odlad jord jämte ängs- eller hagmark till en vidd av minst två hektar.

---



*Bil. F*

till motionerna nr 301—318.

**Jordkommissionens utkast till lag om förekommande av vanhävd av jordbruk.****1 §.**

Finnes å fastighet åker och äng av den omfattning, att därå drivet jordbruk kan lämna huvudsaklig bärgning åt en medelstor familj, må jordbruket ej så vanvårdas, att dess vidmakthållande därigenom äventyras, och ej heller för fastigheten såsom särskild brukningsdel nödiga byggnader bortföras eller lämnas att förfalla.

Vid prövning av frågan, huruvida å fastighet finnes åker och äng av sådan omfattning, som ovan sagts, skola i samma ägares hand befintliga genom ägostyckning eller jordavsöndring skilda områden av samma hemman betraktas såsom en fastighet.

**2 §.**

Finnes å torp eller därmed jämförlig lägenhet åker och äng av den omfattning, som i 1 § sägs, skall, ändå att torpet eller lägenheten icke är att anse såsom kameralt självständig fastighet, vad i sagda lagrum stadgas äga motsvarande tillämpning.

**3 §.**

Till sådan vanhävd, som ovan förmäles, är ej att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift.

Utan hinder av vad ovan stadgas må ock jordbruk i den mån det är oundgängligen nödigt nedläggas å mark, som erfordras för industriell anläggning eller bostäder åt ortsbefolkningen eller annat dylikt ändamål.

**4 §.**

Jordkommissionen inom varje län och jordkommittéerna, en var inom sitt distrikt, åligger det att övervaka denna lags efterlevnad.

**5 §.**

Finner jordkommitté, att jordbruk är utsatt för sådan vanhävd, som ovan förmälts, göre därom anmälan hos jordkommissionen inom länet. Sådan anmälan skall vara åtföljd av noggrann redogörelse över vad vid besiktning å stället iakttagits, ävensom förslag till de åtgärder, som för vanhävdens avhjälpande må finnas nödiga.

**6 §.**

Där på grund av inkommen anmälan eller eljest jordkommission finner skälig anledning antaga, att jordbruk är utsatt för sådan vanhävd, som ovan förmälts, äger kommissionen att till företagande av syn å fastigheten förordna

tre gode män, vilka utses bland dem, som i orten äro valda till nämndemän eller till ledamöter i ägodelningsrätt eller till gode män vid lantmäteriförrättning. Till syneman må ock, där så finnes lämpligt, väljas lantbruksingenjör, länsgrotonom eller jordbrukskonsulent.

De sålunda utsedde synemännen skola å stället undersöka förhållandet och däröver till kommissionen avgiva redogörelse jämte förslag till de åtgärder, som för vanhävdens avhjälpande må finnas nödiga.

#### 7 §.

Finner kommissionen efter övertvägande av synemännens utlåtande, att vanhävd enligt denna lag föreligger, söke kommissionen med ägaren träffa skriftlig överenskommelse, varigenom denne åtager sig att inom viss skälig tid, dock högst fyra år, vidtaga erforderliga åtgärder till vanhävdens avhjälpande. I överenskommelsen skall särskilt angivas, vilka åtgärder det åligger jordägaren att vidtaga, ävensom utsättas den tid, inom vilken en var av sagda åtgärder skall vara vidtagen.

#### 8 §.

Kan ej sådan överenskommelse träffas, instämme kommissionen jordägaren till domstol i den ort, där jorden ligger.

Prövar domstolen vanhävd, som i denna lag avses, förelägga, skall domstolen föreskriva de åtgärder, som erfordras för vanhävdens avhjälpande, samt förelägga ägaren för en var av sagda åtgärder viss skälig tid, inom vilken densamma skall vara vidtagen. Härvid skall dock tillses, att tiden så avpassas, att vanhävden kan varda avhjälpd inom högst fyra år.

#### 9 §.

Vad i 5—8 §§ stadgats äger ej tillämpning, där jordägaren finnes vara på grund av medellöshet eller annan giltig orsak urståndsatt att avhjälpas vanhävden.

#### 10 §.

Verkställes ej åtgärd, som jordägaren enligt 7 § åtagit sig eller enligt 8 § förklarats skyldig utföra, inom överenskommen eller stadgad tid, och visas ej, att jordägaren på grund av medellöshet eller annan giltig orsak varit urståndsatt att vidtaga densamma, skall jordägaren dömas att böta minst två hundra, högst två tusen kronor. Äro omständigheterna synnerligen mildrande, må straffet nedsättas till lägst femtio kronor. Var vanhävden synnerligen grov och har jordägaren visat uppenbar tredska vid vanhävdens avhjälpande, må domstolen tillika föreskriva, att fastigheten skall, sedan ett år förflutit från det utslaget vunnit laga kraft, genom överexekutors försorg försäljas å offentlig auktion, där ej av lagfartsprotokollet framgår, att fastigheten avyttrats; dock må sådant förordnande ej meddelas i fråga om fideikommisssegendom.

Meddelas föreskrift, som nu nämnts, skall ett exemplar av domstolens utslag tillställas överexekutor. Meddelas föreskriften av överrätt, skall därjämte ett exemplar tillställas underrätten. Underrätten har att anmärka utslaget i in-tekningsprotokollet samt i in-teknings- eller fastighetsboken.

Meddelas ej föreskrift om fastighetens försäljning, skall domstolen förelägga jordägaren ny tid för åtgärdens vidtagande.

#### 11 §.

Å auktion, som i 10 § avses, må fastigheten ej ånyo inropas av den sakfällde.

Har överexekutor i enlighet med föreskrift, som i 10 § sägs, förordnat om fastighets försäljning, vare det gällande ändå att fastigheten finnes hava varit

avyttrad eller sedermera avyttras. I övrigt skall så anses samt med ärendet i tillämpliga delar så förfaras, som hade enligt 28 § utsökningslagen meddelats förordnande om egendomens försäljning till gäldande av fordran, som däri äger bästa förmånsrätt; och skall försäljning ske, ändå att innehavaren av den fordran sådant bestrider. Vad i fråga om fast egendoms försäljning och köpeskilningens fördelning nämnda lag stadgar beträffande gäldenären skall i ärende, som nu sägs, lämpas till fastighetens ägare, och skall denne vara pliktig att betala kostnad, som ej kan i enlighet med 198 § utsökningslagen gäldas ur den försålda egendomen.

#### 12 §.

Har, efter det fastighet varit föremål för syn enligt 6 §, fastigheten genom köp, byte eller gåva övergått till ny ägare, svare likväl den förre ägaren för avhjälpan av vanhävd, som uppstått före överlåtelsen, där ej med jordkommissionens medgivande ansvarigheten av nye ägaren övertagits.

Innehavare av jord vare skyldig tåla att annan, som är ansvarig för avhjälpan av befintlig vanhävd, vidtager de åtgärder å fastigheten, som därför erfordras.

#### 13 §.

Anser jordkommission, att tillämpning av i 10 § stadgade påföljder bör äga rum, uppdrage åt allmän åklagare att utföra åtalet. Utan uppdrag, som nu sagts, må dylikt åtal ej av allmän åklagare anhängiggöras.

#### 14 §.

Böter, som enligt denna lag ådömas, tillfalla kronan och må, i händelse av bristande tillgång till deras gäldande, ej till frihetsstraff förvandlas.

#### 15 §.

För syneförrättning njute synemännen ersättning av allmänna medel enligt särskilt stadgas.

Har åtagande enligt 7 § eller föreläggande enligt 8 § ägt rum, vare jordägaren skyldig gälda kostnaden för den i ärendet enligt 6 § förrättade syn.

#### 16 §.

Mål, som enligt denna lag vid domstol anhängiggöres, skall behandlas i den för brottmål stadgade ordning; och må sådant mål ej hos Konungen fullföljas av annan än i 30 kapitlet 6 § 3 momentet rättegångsbalken nämnd åklagare.

#### 17 §.

Vad i denna lag stadgas skall ej äga tillämpning beträffande jordbruk, som tillhör kronan eller allmän inrättning.

Denna lag träder i kraft den \_\_\_\_\_, vilken dag lagen den 25 juni 1909 angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland, Dalarne och Värmland med senare gjorda ändringar och tillägg skall upphöra att gälla.

Härvid skall dock iakttagas  
dels att den nya lagen ej må tillämpas med avseende å fastighet, som genom avtal, träffat före nämnda dag, är till annan upplåten med nyttjanderätt på sådana villkor, att brukaren icke i händelse av fastighetens vanvårdande kan från nyttjanderätten skiljas;

*dels ock* att lagen den 25 juni 1909 fortfarande skall äga tillämpning å mål, som före den anhängiggjorts eller som därefter anhängiggöres på grund av att jordägaren eftersatt vad han före ovan nämnda dag jämlikt 7 § åtagit sig eller enligt 8 § förklarats skyldig att utföra.

**Reservation av C. Lindhagen i fråga om jordkommissionens utkast till lag om förekommande av vanhävd å jordbruk.**

1 och 2 §§.

Norrlandskommitténs förslag till social arrendelag och vanhävdslag innehöllu den rediga bestämmelsen, att båda lagarnas omfattning sammanföll och jämväl beskrevs på samma sätt i båda lagarnas 1 §. Grundregeln var, att lagarna omfattade jord i den omfattning, att »självständigt jordbruk därå kan idkas». Den slutliga lagstiftningen åter förvirrades genom att i denna punkt giva båda lagarna olika formuleringar. Grundregeln behölls i vanhävdslagen. Uti arrendelagen insmugglades denna regel under 31 § för att på omvägar och av en slump bliva gällande. Dessutom stadgades i arrendelagen en minimigräns.

Däremot bibehölls i båda lagarna norrlandskommitténs förslag om de jordägare, nämligen bolag, ekonomiska föreningar och skogsspekulanter, vilkas fastigheter skulle falla under lagarna.

Enligt jordkommissionens förslag skola de båda lagarna omfatta jordbruk, som »lämna huvudsaklig bärgning åt en medelstor familj». Detta synes mig vara en lika eller snarare ännu mer svårtydlig bestämmelse än föreskriften, att omfånget skall bestämmas av den omständigheten, huruvida självständigt jordbruk kan idkas. Icke heller lämnas någon definition på begreppet »medelstor familj». Kommissionen bibehåller också gällande lags oreda genom att låta denna nya konstitutiva bestämmelse i arrendelagen (4 §) endast komma till tillämpning indirekt på en slump. Vidare bibehålles i arrendelagen en minimigräns, något annorlunda formulerad, och lägges därtill av naturlig hänsyn till förhållandena i södra och mellersta riket även en maximigräns, under det dylika gränser ej föreslås i vanhävdslagen.

För min del anser jag att vanhävdslagen, arrendelagen och avlösningslagen till en början böra omfatta samma slag av jordbruk, beskrivna på enahanda sätt i alla tre lagarna och att därvid huvudsakligen bör följas den formulering, som återfinnes i det av mig framlagda utkast till en avlösningslag.

Genom en sådan bestämmelse komma således alla tre lagarna att, i anslutning till norrlandslagarnas system, gälla väsentligen alla sådana jordbruk, som icke drivas av den, som äger jorden, och sålunda kunna antagas vara föremål för mindre intresse från jordägarens sida, såsom erfarenheten också i rikt mått ådagalagt. Vanhävdslagen kommer därigenom att fylla sin första uppgift att vara ett stöd för arrendelagen och friköpningslagen. Utan en vanhävdslag kan nämligen äventyras, att jordägare kringgå arrendelagen och friköpningslagen genom att nedlägga jordbruket eller låta det på ett vanvårdande sätt skötas av någon för ändamålet anställd eller beordrad person. Detta var också ett huvudskäl för norrlandskommitténs förslag till vanhävdslag.

Emellertid har, såvitt vanhävdslagen angår, ofta ifrågasatts, att den borde äga tillämpning å alla jordbruk. Detta har ock nu föreslagits av jordkommis-

sionen, blott med det villkoret, som sagt, att jordbruket kan lämna huvudsaklig bärgning åt en medelstor familj.

Det synes mig dock med stort fog kunna ifrågasättas, huruvida den stora mängden småbrukare, såsom de verkliga yrkesidkarna på jordbrukets område, böra underkastas en sådan lagstiftning. Det ligger i deras intresse att vårda jordbruket, så att de kunna få sin bärgning. Bristande insikt eller förmåga bör avhjälpas genom upplysning och ekonomiskt stöd. Visserligen har uppsikten icke ordnats på det sättet, att en obligatorisk inspektion skall, såsom i gamla tider, äga rum genom statens tjänstemän på bondgårdarna. Ett ingripande bör äga rum allenast, i den mån anmälan om uppkommen vanhävd i ett visst fall inlupit eller annorledes blivit känt. Detta gör saken mindre äventyrlig. Frånsett emellertid denna omständighet synes mig fortfarande som tillförne något behov eller fog icke förefinnas att anordna en särskild kontroll på de yrkesmässiga jordbrukarna i landet till skillnad från de flesta andra yrkesmän.

Det gives emellertid vissa kategorier av jordägare, som hava i sin ägo jordbruk, vilka icke pläga upplåtas på varaktigt arrende men ändock särdeles ofta råka i förfall, nämligen åtskilliga större jordbruk. Det klagas ofta över, att vissa gods skötas dåligt eller råkat i uppenbar vanhävd. Vanligen är detta fallet med sådana gods, på vilka ägaren sällan är bosatt (absentister) eller vilkas ägare försummar jordbruket på grund därav, att han har sina intressen och inkomster även från andra håll och lämnar sitt jordbruk till spillo av liknöjdhet för detsamma. Denna erfarenhet blir aktuell för lagstiftningen, då en vanhävdslag såsom nu är fallet ifrågasättes att utsträckas till södra och mellersta delarna av riket, där de större enskilda jordbruksdomänerna huvudsakligen förefinnas. Det är här företrädesvis själva jorden, som är utsatt för vanhävd, varemot faran plägar vara mindre överhängande för åbyggnaderna.

Möjligheter till ett ingripande för sådana fall synas mig därför i vanhävdslagen också böra inrymmas. En gränslinje bör således här uppdragas mellan gods och bondejordbruk. Vill man följa utkastet till arrendelag bör gränsen dragas så, att under vanhävdslagen falla alla jordbruk med en areal av mera än 25 hektar odlad jord. Enligt förslaget 1 i kommissionens betänkande för bildande av nya jordbruk drages åter gränsen så att till gods hänföras egendomar, som äga ett taxeringsvärde av minst 125,000 kronor och på samma gång en åkerareal av mer än 75 hektar. Denna senare gräns synes mig böra åtminstone för närvarande godtagas. Inom den falla säkerligen merendels just sådana egendomar, där fara för vanhävd i stor utsträckning över vida arealer kan förekomma. Erfarenheten må sedan giva vid handen, huruvida ett vidgande av lagens tillämplighetsområde på denna punkt bör äga rum.

För min del hemställer jag således:

att vanhävdslagen, arrendelagen och avlösningslagen till en början böra omfatta samma slag av jordbruk, beskrivna på enahanda sätt i alla tre lagarna:

att därvid huvudsakligen följes den formulering, som återfinnes i det av mig framlagda utkast till en avlösningslag;

att vanhävdslagen dessutom utsträckes att omfatta sådana gods, som äga ett taxeringsvärde av minst 125,000 kronor och på samma gång en åkerareal av mer än 75 hektar.

### 3 §.

Här förordas av mig bibehållandet av den norrländska vanhävdslagens formulering av dess 2 § så lydande: »Till sådan vanhävd, som ovan förmäles, är ej att hänföra nedläggande av jordbruk å äga, som till sin naturliga beskaffenhet är så dålig, att jordbrukets nedläggande därå måste anses fördelaktigt för en till fastighetens jordbruk för sin utkomst hänvisad åbo.»

I vad mån jordbruksjord må kunna tagas i anspråk för andra ändamål är en fråga, vilken, såvitt jag förstår, icke hör hemma i en vanhävdslagstiftning. Andra stycket i denna paragraf bör därför enligt min uppfattning utgå. Den föreslagna bestämmelsen saknar ock motvarighet i såväl norrlandskommitténs förslag till vanhävdslag som den gällande norrländska uppsiktslagen. En uppmuntran att använda jordbruksjord till tomtmark är dessutom i vårt på jordbruksjord allt för fattiga och på annan mark så mycket mer rika land knappast vare sig behöfligt eller nyttigt.

### 9 §.

Innehållet i denna paragraf är i och för sig ganska omtvistligt. Med den begränsning av lagens omfattning, som ovan ifrågasatts, blir den alldeles obehöflig och bör således utgå.

### *Övergångsbestämmelser.*

Såsom kommissionen erinrat, har det visat sig, att domstolarna mot norrländska vanhävdslagens uppenbara ändamål och mening tolkat denna lag så, att den ej drabbar vanhävd, som uppkommit före lagens ikraftträdande. Det synes mig då ej vara tillrådligt att såsom kommissionen gjort slå sig till ro med en erinran allenast i motiveringen, att en annan tolkning bör göra sig gällande i fråga om kommissionens lagförslag. Av detta skäl förordar jag ett uttryckligt stadgande, som påbjuder den riktiga tolkningen.

## I N N E H Å L L.

	Sid.
Den sociala arrendelagstiftningens antagande såsom en speciallag för hela riket (motion nr 301) . . . . .	1
Den norrländska arrendelagens med tillägg utsträckning till hela riket (motion nr 302) . . . . .	5
Enahanda bestämmelser för jordbruksarrenden under fideikommiss och andra gods (motion nr 303) . . . . .	7
Optionsrätt till förnyat arrende (motion nr 304) . . . . .	9
Bestämmande av vilka jordbruk skola ingå under den sociala arrendelagen (motion nr 305) . . . . .	13
Minimiarealen å jordbruk, som skola ingå under den sociala arrendelagen (motion nr 306) . . . . .	15
Arrendators rätt att uppsäga arrendet (motion nr 307) . . . . .	17
Arrendators rätt till nyodling (motion nr 308) . . . . .	19
Arrendators rätt till bete å skog och utmark (motion nr 309) . . . . .	21
Arrendators rätt till husbehovsfiske (motion nr 310) . . . . .	23
Uppsiktslagens tillämpning även å utarrenderade jordbruk (motion nr 311) . . . . .	25
Arrendeavtalets sammankoppling med arbetsavtal (motion nr 312) . . . . .	27
Kontroll på den sociala arrendelagstiftningens tillämpning (motion nr 313) . . . . .	29
Retroaktiv verkan i viss mån för den sociala arrendelagstiftningen (motion nr 314) . . . . .	31
Uppsiktslagens tillämpning även på jordbruksarrenden under fideikommiss och andra gods (motion nr 315) . . . . .	33
Uppsiktslagens tillämpning å vissa större enskilda jordegendomar (motion nr 316) . . . . .	35
Jordbrukskommissionernas utseende genom landstingen (motion nr 317) . . . . .	37
Viss påföljd för tredska att avhjälpa synnerligen grov vanhävd (motion nr 318) . . . . .	39
<b>Bilagor:</b>	
A) Petition till regeringen beslutad vid arrendatorskonferens i Bräcke den 14 november 1926 . . . . .	40
B) Uttalande, beslutat vid konferens med arrendatorer från Värmland och Bergslagen i Filipstad den 1 och 2 januari 1927 . . . . .	44
C) Petition till regeringen den 12 augusti 1926 av C. Lindhagen i anledning av jordsakkunniges förslag till social arrendelagstiftning . . . . .	45
D) Petition till regeringen den 1 oktober 1926 av C. Lindhagen i anledning av jordsakkunniges förslag till lag om uppsikt å vissa jordbruk . . . . .	58
E) Jordkommissionens utkast till social arrendelag jämte reservation i vissa delar av C. Lindhagen . . . . .	62
F) Jordkommissionens utkast till uppsiktslag (vanhävdslag) jämte reservation i vissa delar av C. Lindhagen . . . . .	79